

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA FILOZOFIE

SÉMANTICKÝ REALISMUS
A ANTI-REALISMUS MICHAELA DUMMETTA

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Filozofie

Autor: Bc. et Bc. Iveta Dudová

Vedoucí práce: Mgr. Karel Šebela, Ph.D.

Olomouc 2020

Abstrakt

Cílem magisterské diplomové práce je představit Dummettovu analýzu a kritiku realistických stanovisek ze sémantického hlediska, včetně jejích inspiračních zdrojů a východisek. Práce je logicky rozdělena do dvou částí, konkrétně na negativního a pozitivní program. Negativní program představuje argumenty proti realismu formulované Michaelem Dummettem a Crispinem Wrightem. Na tento negativní program navazuje pozitivní formulace anti-realistického stanoviska Michaela Dummetta, která vychází z vlastní teorie významu vzniklé spojením sémantiky Gottloba Frega s pragmatickým přístupem k jazyku v podobě pozdní filozofie Ludwiga Wittgensteina. Závěr práce tvoří kritické zhodnocení pozitivního programu anti-realismu a nastínění současného dialogu v rámci tématu.

Klíčová slova

Sémantický realismus, metafyzický realismus, realismus, anti-realismus, teorie významu, sémantika, Michael Dummett, Crispin Wright, Gottlob Frege, Ludwig Wittgenstein, jazykové hry, filozofie jazyka.

Abstract

The diploma thesis is concerned with presentation of Michael Dummetts semantic critique of approaches to realism. The thesis is divided into two logical parts: negative and positive programme. Negative part is concerned with arguments against ontological realism formulated by Michael Dummett and Crispin Wright. Positive part gives an account to inspirational sources of Michael Dummetts anti-realistic conception, which are theory of sense presented by Gottlob Frege and pragmatic approach to language in the late philosophy of Ludwig Wittgenstein. The conclusion gives a critical evaluation of Dummetts anti-realism approach and sketches contemporary discussion over the topic.

Keywords

Semantic Realism, Metaphysical Realism, Realism, Anti-realism, Theory of Meaning, Theory of Sense, Michael Dummett, Crispin Wright, Gottlob Frege, Ludwig Wittgenstein, Language Games, Philosophy of Language.

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací vypracovala samostatně a uvedla v ní veškeré použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 14.12.2020

.....
Iveta Dudová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Karlu Šebelovi, Ph.D. za vstřícnost, trpělivost a energickou podporu, bez které by předložená práce nevznikla. Dále děkuji Bc. Lukáši Ševčíkovi za cenné připomínky k tématu a mezioborové souvislosti.

Obsah

Úvod	7
1. Pojem metafyzický a sémantický realismus.....	10
1.1. Dvouúrovňová sémantika Gottloba Frega	16
1.2. Teorie významu Michaela Dummetta.....	20
1.3. Teorie jazykových her Ludwiga Wittgensteina	24
1.4. Shrnutí.....	26
2. Negativní program realismu.....	28
2.1. Druhy objektivitý	28
2.2. Argumenty proti realismu	31
2.2.1. Argument přístupu (Acquisition argument).....	32
2.2.2. Argument manifestace (Manifestation Argument).....	35
2.2.3. Argument z normativity a následování pravidla (Normativity and Rule-following).....	39
2.3. Shrnutí.....	41
3. Pozitivní program: formulace pozice anti-realismu.....	42
3.1. Verifikační teorie (Verificationism).....	43
3.2. Problém nerozhodnutelných výroků	48
3.3. Shrnutí.....	51
4. Kritika Dummettovy pozice	52
4.1. Kritika Michaela Devitta.....	53
4.2. Shrnutí.....	55
Závěr	56
Bibliografie	58

Úvod

Filozofie 20. století představuje významný příklon k otázkám jazyka a ke studiu jazykových fenoménů. Takzvaný obrat k jazyku iniciovaný dílem Gottloba Frega, Ludwiga Wittgensteina a logiků Vídeňského kroužku položil základy současné sémantiky. Otázky po stanovení významu pojmů a tvrzení, pravdivostních hodnot a možnostech verifikace poznání, se zároveň staly klíčovými tématy logiků a analytických filozofů po celé 20. století.

Spolu s těmito otázkami vyvstala i potřeba redefinice běžně (*common sense*) užívaných pojmů. Jedním z těchto pojmů se stal i realismus jakožto model vztahu mezi vnější realitou a jazykem. Na jeho nedostatečnou definici a potřebu precizace poukázali v 70. a 80. letech 20. století hned dva významní myslitelé. Prvním z nich byl americký filozof Hilary Putnam. Putnam ve svém článku z roku 1977 „Realism and Reason“¹ podal kritiku realismu a představil vlastní stanovisko označované jako interní realismus (*internal realism*).

Druhý příspěvek pochází od britského logika a zástupce oxfordské školy, Michaela Dummetta. Dummett ve svém článku „Realism“² (1982) navázal na kritiku realismu a připojil snahu o klasifikaci realistických pozic. Dummett se zaměřil na strukturu argumentace využívanou zastánci realismu a poukázal na jejich odklon od původních premis.

Článek „Realism“³ nepřináší samotný návrh programu, který by nedostatky realismu kompenzoval, jasně však definuje Dummettovu pozici jako anti-realismus. Na rozdíl od Putnamovy střední cesty mezi realismem a anti-realismem se Michael Dummett staví do pozice naprostého odmítnutí realistické sémantiky a přichází s návrhem vlastního pojetí vztahu mezi jazykem a vnějším světem.

Nutno podotknout, že kritika realistických pozic a návrh anti-realistického programu se v Dummettově díle nenachází v ucelené podobě. Dummettovy příspěvky k tématu anti-realismu najdeme rozesté v řadě monotematických studií týkajících se

---

¹ Hilary Putnam, “Realism and Reason,” *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 50, no. 6 (August 1977): 483–98, <https://www.jstor.org/stable/3129784>.

² Michael Dummett, “Realism,” *Synthese* 52: 55–112, accessed June 25, 2020, <https://doi.org/10.2307/20115760>.

³ Ibid.

odlišných fenoménů v rámci filozofie jazyka a logiky. Mohlo by se proto zdát, že samotné stanovisko vzniklo jen jako vedlejší produkt Dummettových úvah nad jazykovými fenomény.

Tuto hypotézu by podporoval i charakter nedokončenosti Dummettovy teorie. Nedokončenost bychom mohli připisovat jednak problémům s vysvětlením fenoménů přirozeného jazyka, kterým Dummettova teorie čelila, jednak přesunem jeho pozornosti ze sféry filozofie jazyka k otázkám lidských práv. Samotný sémantický realismus a anti-realistická pozice je v ucelenější formě prezentována až v díle Dummettových žáků a následovníků, ze kterých bych zmínila v první řadě britského filozofa a logika, Crispina Wrighta.

V předložené práci se zaměřím na představení anti-realistické teorie Michaela Dummetta vyrůstající z kritiky sémantického realismu a realistické argumentace. V první kapitole nabídnu obecné představení realistické pozice ze sémantického hlediska, postavené na referenčním vztahu mezi jazykem a vnějším světem. Vzhledem ke specifickému zaměření práce nebudu předkládat detailní analýzu jednotlivých druhů realismu, nýbrž představím pouze základní principy metafyzického (též *common sense*) a sémantického realismu.

Pro pochopení Dummettovy pozice vycházející z pojmového aparátu Gottloba Frega a pozdní filozofie Ludwiga Wittgensteina zařadím do práce rovněž odkazy na díla obou uvedených filozofů a nástin jejich myšlenek. Pro pochopení Dummettových tezí vnímám jako klíčovou především tzv. *dvouúrovňovou sémantiku* Gottloba Frega, která poskytuje pojmový rámec pro Dummettův sémantický realismus a anti-realistickou teorii. Druhý významný zdroj anti-realismu představuje pozdní filozofie Ludwiga Wittgensteina, která nabízí alternativu utváření významu prostřednictvím teorie *jazykových her*.

Po představení základních pojmů a inspiračních zdrojů přejdu k hlavnímu tématu práce čili specifikaci pozice sémantického realismu a anti-realismu Michaela Dummetta. Dummettovu strategii rozdělím v návaznosti na interpretaci Marka Q. Gardinera⁴ do dvou hlavních částí, tzv. negativního a pozitivního programu.

V rámci formulace tzv. *negativního programu* se zaměřím na námitky a argumenty proti sémantickému realismu, které se zaměřují především na problém rozhodnutelnosti

---

⁴ Mark Quentin Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam* (Toronto: University of Toronto Press, 2000), 54-136.

empiricky nepřístupných výroků. Hlavní argument Michaela Dummetta představím ve dvou odnožích. Zaprvé je to argument přístupu, zahrnující problematiku empirické evidence. Zadruhé pak argument manifestace, který se váže ke schopnosti vyjádření znalosti významu mluvčími.

Ve třetí kapitole pak připojím formulaci pozitivního programu anti-realismu, jako Dummettovy snahy o nabídnutí alternativy vůči referenčnímu vztahu a teorii pravdivosti předkládané realismem. Pozitivní program si klade za ambici řešení původních nedostatků realismu, specifikovaných v jednotlivých argumentech. Jádrem řešení představuje nahrazení původního pojmu pravdy pojmem ověřitelnosti.

V poslední kapitole práce se zaměřím na kritiku Dummettových argumentů vedenou od 80. let. Hlavní prostor bude věnován námitkám australského filozofa Michaela Devitta a jeho zpochybnění Dummettových argumentů proti realismu. Součástí je zpochybnění možnosti převedení realismu jakožto metafyzického stanoviska na sémantickou rovinu. Závěr práce tvoří shrnutí a zhodnocení Dummettova anti-realistického řešení.

1. Pojem metafyzický a sémantický realismus

Termín *metafyzický realismus* v běžném (tzv. *common sense*) chápání představuje stanovisko týkající se objektů vnějšího světa. Definici realismu podal ve své knize *Realismus and Truth*⁵ Daniel Devitt následovně: „Prvky většiny pozorovatelných a fyzikálních objektů existují objektivně a nezávisle na mentálních obsazích.“⁶

Z uvedené formulace jsou patrné dva základní předpoklady realismu. Prvním z nich je objektivní existence předmětů a vlastností vnějšího světa. Druhým pak jejich nezávislost na myšlení, artikulaci či zařazení do konceptuálních rámců.⁷ Dle zastánců realismu tedy mentální obsahy nemají vliv na existenci vnější reality, stejně tak jako na způsob této existence. Vnější realita existuje objektivně a nezávisle na vnímajícím subjektu, kterému je k vnějšímu světu přiznána různá úroveň přístupu.

V rámci domény makroskopických objektů se zdá být základní teze realismu neproblematická. Běžný uživatel jazyka je ochoten tvrdit, že např. strom či pes existuje, a to i v momentě, kdy jej přímo nepozoruje. Obdobně můžeme mluvit o existenci určitých fyzikálních zákonů i v případě, že přímo neověřujeme jejich platnost pomocí experimentu. Problém však nastává v případech, kdy se jedná o mikroskopické objekty, kvantové částice či abstraktní entity (např. svobodná vůle, právo, číslo apod.), které takto nelze ověřit.

Problematika existence, či spíše přiznání jistého způsobu existence abstraktním entitám a specifikace způsobu této existence, se týká řady vědeckých i filozofických disciplín a hraje důležitou roli v rámci formulace konceptuálních rámců. Přístup k řešení se zároveň značně různí: mezi známé zastánce realismu v rámci logiky a filozofie matematiky bychom mohli zařadit např. Gottloba Fregu s konceptem tzv. *třetí říše*. Odlišnou, leč v současnosti již vyvrácenou, formu realismu zastával rovněž rakouský filozof Alexius Meinong s konceptem tzv. *subsistence*. Realistické stanovisko však najdeme i v řadě dalších sfér.

Jednu z těchto oblastí představuje i sémantika jakožto nauka o významech jazykových výrazů. Sémantický realismus se na rozdíl od metafyzické varianty zaměřuje na možnosti stanovení pravdivostní hodnoty tvrzení a pojmů. Základní principy

---

⁵ Michael Devitt, *Realism and Truth*, 2nd ed. (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997).

⁶ *Ibid.*, 24.

⁷ Alexander Miller, “Realism,” ed. Edward N. Zalta, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, accessed June 5, 2020, <https://plato.stanford.edu/entries/realism/>.

sémantického realismu můžeme částečně odvodit od metafyzické varianty. Dle Dummettova článku „Realism“ (1982) je sémantický realismus založen na dvou základních předpokladech: zaprvé se jedná o princip bivalence jako princip klasické logiky a sémantiky, zadruhé pak o nezávislost pravdivostních hodnot na percepci či myšlení subjektu, což můžeme označit jako non-epistemické pojetí pravdivosti.⁸

Druhá z podmínek představuje možnost korektního tvrzení i v případě, že podmínky pro určení pravdivosti výroku nejsou přímo určitelné subjektem. Uvedené podmínky jsou dané nastalým stavem věcí (tzv. *states of affairs*) a potvrzují pravdivost či nepravdivost daného výroku. Uvedené principy se týkají primárně domény atomických výroků, pro které nabývají formu pozitivních existenčních tvrzení. Jako příklad takového tvrzení bychom mohli uvést např. singulární výrok:

Nebe je modré.

V případě, že popsaný stav věcí nastane, je pravdivost výroku potvrzena, v opačném případě nikoliv. Kromě atomických tvrzení můžeme takto potvrzovat rovněž pravdivost komplexních tvrzení, za předpokladu dodržení Fregeho principu kompozicionality:⁹

Nebe je modré a svítí slunce.

Uvedený výrok bychom považovali za pravdivý v případě, kdy by nastaly obě uvedené podmínky naráz.

Nutno dodat, že stanovisko sémantického realismu je vázané na určitou doménu tvrzení. Dummett potvrzuje, že je možné zastávat realistické stanovisko v rámci jedné třídy výroků a odlišné stanovisko v rámci druhé.¹⁰ Jako příklad odlišných tříd bychom mohli uvést doménu matematických výroků a výroky etiky. Pokud by byl uživatel jazyka zastáncem tzv. *matematického platonismu* čili přesvědčení o epistemicky nezávislé existenci matematických entit,¹¹ tak jej nic neváže k tomu, aby zastával realistické

---

⁸ Dummett, „Realism“, 55-57.

⁹ Dle principu kompozicionality odpovídá: „význam složeného výrazu lze složit z významů jeho složek – neboli, že je funkcí významů těchto složek.“ Viz Jaroslav Peregrin, *Úvod do teoretické sémantiky*, 2. aktualizované vydání (Praha: Karolinum, 2003), 10.

¹⁰ Dummett, „Realism,” 55.

¹¹ Dummett (*ibid.*, 60) používá jako protiklad matematického platonismu tzv. intuicionismus. Mechanika určování pravdivostních hodnot je u abstraktních objektů určena existencí důkazu podporujícího tvrzení, případně důkazu jej vyvracejícího. V případě, kdy není důkaz uveden, je výrok považován za pozitivně dokazatelný. Jak podotýká John McDowell, principy určování pravdivostních hodnot matematických výroků

stanovisko rovněž v případě pojmů etiky či jiných sfér. Ve zkratce tedy sémantický realismus nepodmiňuje uživatele k zastávání univerzálního realistického stanoviska pro všechny třídy výroků.

Jak je patrné, sémantický realismus se netýká výlučně matematických výroků či výroků ideálního jazyka. Realistické stanovisko lze zastávat rovněž pro výroky obsahující abstraktní entity či výroky ze sféry temporální logiky, především výroky o minulosti.¹²

Obdobným způsobem můžeme nahlížet vztah mezi sémantickým a metafyzickým realismem. Hlavní rozdíl mezi oběma druhy realismu najdeme v doméně, na kterou jsou aplikovány. Metafyzický realismus se týká domény objektů i vlastností a jejich nezávislé existence, kdežto sémantický realismus zkoumá kritéria pro určení pravdivostních hodnot výroků dané třídy. Obě varianty realismu jsou kompatibilní, nicméně ne podmíněné. Zastávající sémantického realismu musí zastávat realistické stanovisko týkající se ontologie.¹³

Vraťme se však zpět k základním principům sémantického realismu, konkrétně k určení pravdivostních hodnot. Pravdivostní hodnoty respektují tzv. *princip bivalence*, který stanovuje pravdivostní hodnoty pravda či nepravda. Pravdivostní hodnoty jsou určovány v návaznosti na korespondenční teorii pravdivosti, která je odvozena od referenčního vztahu mezi jazykovými výrazy, tvrzeními a vnějšími objekty.¹⁴ Korespondence nastává mezi vnějšími objekty a tvrzeními, na které mluvčí jazyka odkazují. V případě tvrzení přirozeného jazyka jsou kompetentní mluvčí zároveň schopni

---

se staly inspirací pro pozdější Dummettovy požadavky na explicitní formulaci pravidel stanovení pravdivostních hodnot výroků. McDowell však podotýká, že uvedený postup je pro výroky týkající se sféry přirozeného jazyka zavádějící, a tudíž nepoužitelný. Viz John McDowell, *Meaning, Knowledge and Reality* (London: Harvard University Press, 1998), 9.

¹² Dummett uvádí následující formulaci:

One may be realist a realist about certain entities – mental states, possible worlds, mathematical objects – and not about others. But it seems preferable to say that realism is a view about some class of statements – for instance, statements in the future tense or ethical statements (...). (Dummett, “Realism“, 55)

¹³ Dummett poukazuje na problematické spojení metafyzického realismu s formální podobou tvrzení jeho zastánců. V uvedeném článku se snaží poukázat na defekty argumentace zastánců metafyzického realismu skrze jejich práci v se sémantikou a využitím logických zákonů. Výsledkem je rozdělení realistických stanovisek do základních kategorií a jejich následná kritika z pozice sémantiky. Článek tak můžeme chápat jako rozšíření negativního programu sémantického realismu s uvedením normativních požadavků pro realismus. Nepřináší však žádné větší rozvinutí pozitivního programu anti-realismu ani podpůrnou argumentaci. Ibid.

¹⁴ Kenneth F. Rogerson, “Truth, Bivalence, and Realism,” *Iyyun: The Jerusalem Philosophical Quarterly* 43 (January 1994), 44.

určit, zdali podmínky určující pravdivost výroku nastaly či nikoliv.¹⁵ Podmínky pravdivosti jsou mluvčími jazyka vnímány neproblematicky, ve většině případů je nejsou schopni vědomě artikulovat ani blíže specifikovat. Hlavní důraz je však kladen na schopnost aktivního využití podmínek vedoucího v komunitě mluvčích k vzájemnému dorozumění.¹⁶

Mohlo by se zdát, že sémantický realismus s poměrně triviálním pojetím pravdivosti představuje v případě běžných výroků optimální stanovisko. Musíme však vzít v potaz i další výroky, které již takto triviální problém nepředstavují. Příkladem mohou být např. výroky s temporálními operátory, konkrétně výroky o minulosti. Vezměme si pro ilustraci temporální výrok, na který aplikujeme princip bivalence:

Před týdnem v České republice skončil nouzový stav.

Při dodržení interpretace sémantického realismu uvedenému výroku přisuzujeme pravdivostní hodnotu pravda, nebo nepravda. Uvedený výrok zároveň těchto pravdivostních hodnot nabývá bez ohledu na myšlení či percepci mluvčích jazyka.

Jistě nastal takový stav věcí, ve kterém byl uvedený výrok pravdivý, nicméně v rámci změny stavu věcí získává výrok postupně hodnotu nepravda. Zastánci sémantického realismu zároveň pracují s absolutními pravdivostními hodnotami výroků, což ve zkratce znamená, že výrok je buďto pravdivý či nepravdivý bez ohledu na indexy času či světa. Nabízí se proto otázka, jaká je výsledná pravdivostní hodnota uvedeného výroku. Při formulaci výroku dochází, v návaznosti na různé stavy světa, ke změně pravdivostních hodnot a problematizaci stanovení pravdivosti v rámci korespondenční teorie. Z původně triviálního pojetí výroku přirozeného jazyka se tak pouhým připojením temporálních charakteristik stává takřka neřešitelný problém.

Uvedený příklad znovu poukazuje na jeden z klíčových aspektů sémantického realismu, kterým je vázanost výroku na určitý stav věcí (*state of affairs*).¹⁷ V případě

---

¹⁵ Pro ilustraci problému nyní odhlížím od epistemologických problémů a mentálních reprezentací. Vztah reference chápeme jako vázanost singulárního termu ke konkrétnímu objektu z domény. V případě obecných tvrzení pak budeme vycházet z principu kompozicionality.

¹⁶ Tento požadavek chápe neproblematicky i Dummett. Uvedené tvrzení lehce předbíhá průběh argumentace, jelikož se odkazuje k Dummettovým inspiračním zdrojům konkrétně k pozdní filozofii Ludwiga Wittgensteina. Dummett se stejně jako Wittgenstein obrací k mluvčím přirozeného jazyka a jejich běžnému chování při určování významů tvrzení. Toto chování neobsahuje detailní vědomé analýzy podmínek, ale naopak vychází z naučeného jazykového chování a do jisté míry i z konvence.

¹⁷ Jak uvádí Mark Q. Gardiner, postoj k poznatelnosti podmínek externího světa v závislosti na určení pravdivostních hodnot výroků, představuje klíčový rozdíl mezi sémantickým realismem a anti-realismem.

sémantického realismu tento stav věcí nastává bez ohledu na jeho percepci (či lépe rozpoznatelnost) mluvčími. Naopak anti-realismus vznáší požadavek na identifikaci tohoto stavu světa mluvčími.¹⁸

Pokud tuto strategii vztáhneme na sémantiku, pak zastánce sémantického realismu může pronést korektní tvrzení i v případě, že nemůže jednoznačně stanovit, zdali podmínky potvrzující pravdivost výroku nastaly či nikoliv. Jak ukazuje Gardiner v protiargumentu proti požadavkům anti-realismu,¹⁹ v některých případech není přímá evidence a empirické potvrzení pravdivosti výroku zcela možná (např. v případě stanovení teploty jádra Slunce, případně stanovení absolutní nuly apod.).²⁰

Výše uvedené předpoklady můžeme převést do následujícího schématu.²¹ Jak jsme již uvedli, v případě sémantického realismu platí nutně princip bivalence přiřazující tvrzením pravdivostní hodnoty pravda, nebo nepravda. Pravdivostní hodnota pravda odpovídá shodě významu tvrzení s nastalým stavem věcí. Tezi můžeme vyjádřit následujícím zápisem:

Považujme S za výrok a s za odpovídající stav věcí:

$$(\forall S)(\exists s)(s \rightarrow S) \wedge (\bar{s} \rightarrow \neg S)$$

Držme se předpokladu, že stav věcí, který potvrzuje podmínku danou výrokem, buďto nastává, nebo nenastává (princip bivalence). Na úrovni výroků pak můžeme aplikovat tzv. *zákon vyloučeného třetího*. Platí tedy buďto výrok S , nebo jeho negace:

$$(\forall S)(S \vee \neg S)$$

V případě racionálních agentů pak předpokládáme shodu mezi jejich tvrzením

---

Pro anti-realismus je typická nutnost vědomého určení pravdivostních podmínek externí reality pro stanovení sémantické hodnoty výroku. Sémantický realismus pracuje se sémantickou hodnotou jako nezávislou na evidenci stavu externího světa, ale absolutně danou. Viz Mark Quentin Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*, 21.

¹⁸ Jedná se o identifikaci podmínek, za kterých výrok nabývá pravdivostní hodnoty pravda či nepravda. Nemusí se nutně jednat o mluvčí konkrétního jazyka, nýbrž o subjekt schopný jejich percepcí. Podmínky stanovující požadovaný stav věcí vycházejí z výroku pojímaného jako spojení předmětu a funkce.

¹⁹ Ibid., 23.

²⁰ Gardinerův protipříklad se konkrétně týkal určení teploty v jádru Slunce v konkrétní okamžik. Díky předchozím zkoumáním jsme schopni říci, jaká je zde hypotetická teplota, nicméně vzhledem k lidským biologickým danostem nejsme schopni tuto teplotu přímo (empiricky) potvrdit. Dle anti-realistických požadavků bychom proto nemohli korektně tvrdit, že teplota v jádru Slunce je rovna uvedené hodnotě, i přestože je uvedené tvrzení běžně přijímané jako korektní. Ibid., 23.

²¹ Ibid., 22.

a přesvědčením. Opět ve spojitosti s výchozí tezí získáme:

$$(\forall S)(\exists s)((s \rightarrow \text{"S" je pravda}) \wedge (\bar{s} \rightarrow \text{"\neg S" je pravda}))$$

Což pro pravdivostní hodnotu výroků vyústí opět v klasický princip bivalence:

$$(\forall S)(S \vee \neg S)$$

V současné situaci by se mohlo zdát, že sémantický realismus s relativně triviální teorií pravdivosti nabízí prosté řešení problémů běžného jazyka. Přijetím realismu se minimálně vyhneme rozhodovacím procedurám, které v případě anti-realistického stanoviska zahrnují epistemologii, případně verifikacionismus.

Strategie anti-realismu, pokud má být úspěšná, musí nutně obsahovat řešení týkající se stanovování pravdivostních hodnot výroků, které by bylo kompatibilní pro celé spektrum přirozeného jazyka, a zároveň by podávalo elegantní vysvětlení chování mluvčích přirozeného jazyka.

Strategie Dummetta a anti-realistů je prostá, ne však lehce realizovatelná. Jednak musí poukázat na negativní důsledky sémantického realismu týkající se sféry pravdivostních hodnot (tzv. *negativní program*) a nabídnout takové řešení, které by bylo v souladu se vznesenými požadavky a rozvíjelo původní náhled (pozitivní program anti-realismu). Jak uvádí Dummett, cílem je vytvoření takové sémantické teorie, která by připravila vhodný základ pro širší teorii významu (*theory of meaning*).²²

---

²² Dummett, "Realism", 104-106.

1.1. Dvouúrovňová sémantika Gottloba Frega

Jak již bylo zmíněno, Dummettův sémantický realismus a pozitivní anti-realistický program čerpá ze dvou základních zdrojů. Prvním z nich je systematicky uchopená dvouúrovňová sémantika Gottloba Frega, druhým pak pozdní filozofie Ludwiga Wittgensteina a přidružené způsoby utváření významu. Pro pochopení Dummettovy teorie je významný především Fregeho pojmový aparát spojený s teorií významu a pochopení referenčního vztahu mezi jednotlivými prvky.

V předchozí kapitole jsme neproblematicky pracovali s předpokladem, že význam výroku v rámci sémantického realismu tvoří jeho pravdivostní hodnota. Referent výroku²³ v případě realistické pozice nabývá hodnot pravda či nepravda na základě přijímaného principu bivalence.

Pojetí pravdivostní hodnoty jakožto referentu výroku vychází z teorie Gottloba Frega. Frege ve svém klíčovém textu „O smyslu a významu“²⁴ jednoznačně vydělil oba uvedené pojmy a položil tak základy sémantiky a pojmového aparátu pro zkoumání jazykových fenoménů nejenom v rámci analytické filozofie.

Pojem referent bývá chápán neproblematicky jako fyzický či abstraktní objekt, který pojem či výrok označuje. Například referentem vlastního jména *Elon Musk* je fyzická osoba Elona Muska. Užití vlastních jmen však není jediným způsobem, jak může být smysluplný jazykový výraz utvořen. Kromě vlastních jmen můžeme pracovat i s popisy, které odkazují ke smyslu výroku či singulárního termu.²⁵ Dle výše uvedeného příkladu by smysluplným výrazům odpovídaly rovněž:

zakladatel kosmické společnosti SpaceX

občan Jihoafrické republiky

Uvedené popisy poukazují na určitý způsob danosti referentu²⁶ a demonstrují smysl výroku. Oba složené výrazy popisují výše uvedený referent, čili Elona Muska.

---

²³ Pojem referent používám v práci synonymně s Fregovým pojmem významu. Jedná se o konkrétní či abstraktní entitu, ke které výrok odkazuje (či lépe, referuje). Podobnou strategii volí i Tomáš Marvan. Tomáš Marvan, *Otázka významu* (Praha 5: Togga, 2010), 15-24.

²⁴ Gottlob Frege, „O Smyslu a Významu,“ in *Logická zkoumání a Základy aritmetiky* (Praha: OIKOYMENH, 2012), 17–42.

²⁵ Viz Marta Vlasáková, „Význam obecného výrazu ve Fregově pojetí,“ *FILOSOFIE DNES* 5, no. 1 (August 9, 2013): 42-43.

²⁶ Marvan, *Otázka významu*, 16.

Každý z výrazů však poukazuje na jiný aspekt referentu. Pro jeden referent můžeme identifikovat více smyslů, ne však naopak. Smysl jako takový dle Fregeho existuje objektivně a jakožto hledisko pojetí může odkazovat k různým aspektům referentu.²⁷ Na základě příkladu bychom byli jistě schopni vygenerovat další způsoby danosti referentu (např. otec 6 dětí, CEO společnosti Tesla, vášnivý čtenář Isaaca Asimova apod.). Proces generování způsobů danosti referentu probíhá přirozeně na základě znalosti jeho významu, nicméně jasný popis této procedury Frege ve svém díle nenabízí.²⁸

Pokud se vrátíme ke složeným výrazům výše,²⁹ tak si můžeme všimnout jejich odlišného rozsahu. Predikát *zakladatel kosmické společnosti SpaceX* odkazuje k jednomu individuu, kdežto výraz *občan Jihoafrické republiky* lze vztáhnout k více individuí. Je tedy zřejmé, že pojmová slova nejsou totožná ani svým obsahem, ani rozsahem, nýbrž je lze ztotožnit pouze skrze referent.

Vezměme si nyní jako příklad výrok:

Creew Dragon je první kosmická loď soukromé společnosti vynesena na oběžnou dráhu Země.

Význam či referent výroku nepředstavuje, tak jako v případě vlastních jmen, objekt či vlastnost. Dle Fregeho teorie identifikujeme význam výroku s abstraktní entitou, a to pravdivostní hodnotou. Výrok bychom samozřejmě mohli analyzovat z hlediska jeho částí. Vlastní jméno *Crew Dragon* by následně referovalo k materiálnímu objektu, kosmické lodi. Vlastní jméno zároveň představuje nasycenou část výroku.³⁰

Zbývá nám predikát, jehož referentem je funkce. Funkce představuje tzv. *nenasycenou část výroku*, která nemá smysl samostatně. Funkce v případě splnění stavu věcí přiřazuje výroku pravdivostní hodnotu pravda či nepravda. Smysl výroku pak představuje myšlenku. Vzniká tak poměrně zajímavé schéma reference, které Frege

---

²⁷ Marvan, *Otázka významu*, 16.

²⁸ Ibid., 18-19.

²⁹ Uvedená určení vyjadřující smysl jsou Fregeho terminologií rovněž označována jako *pojmová slova*. Viz ibid., 22-23.

³⁰ Marvan specifikuje vztah mezi Fregovým pojetím funkcí a objektů následovně:

Podstatou funkce je to, že je - právě v kontrastu k objektu jakéhokoliv druhu - neúplná či nenasyčená, že vyžaduje doplněk, tzv. argument funkce, který sám o sobě není součástí toho, co funkční výraz identifikuje.

Viz Marvan, *Otázka významu*, 23. Funkci musíme zároveň nahlížet v původním Fregeho pojetí jako predikát, nikoliv v modernější formulaci, jakožto množinu uspořádaných n-tic.

upřesňuje v dopisu Edmundu Husserlovi:³¹

Věta	Vlastní jméno	Pojmové slovo
↓	↓	↓
Smysl věty (myšlenka)	Smysl vlastního jména	Smysl pojmového slova
↓	↓	↓
Referent věty (pravdivostní hodnota)	Referent vlastního jména (předmět)	[referent pojmového slova (pojem)] → předmět spadající pod pojem

Schéma 1

Skládáním nasycených a nenasycených částí vzniká výrok, který nese specifický smysl a význam. Smysl výroku se mění spolu se změnou nasycených a nenasycených částí. Najdeme zde jistou proměnlivost, ne však arbitrárnost. Pokud bychom navázali na Fregeho příklad s planetou Venuší a Jitřenkou, pak může pozorovatel noční oblohy pracovat se způsobem daností spojeným s hvězdou Večernicí, a pozorovatel ranní oblohy naopak se způsobem daností týkající se hvězdy Jitřenky.³²

Smysl nebude stejný ani pro dva pozorovatele téže hvězdy ve stejném okamžiku. Psychologický rozdíl mezi oběma pozorovateli a jejich vnímání však není pro Fregeho program odpsychologizované logiky přípustný. Frege se proto snaží o posun smyslu na úroveň objektivní entity, která nevychází z individuálních charakteristik, ale existuje objektivně v tzv. *třetí říši*.

Fregeho snaha o odpsychologizování logiky jde však v případě významu ještě o krok dále. Již dříve jsme výrok definovali jako entitu složenou z nasycených a nenasycených částí dle principu kompozicionality. Referent nasycené části jsme identifikovali s materiálním objektem či abstraktní entitou,³³ referent nenasycené části pak s funkcí, která na sémantické úrovni výroku označuje pravdivostní hodnotu. Pravdivostní hodnota vychází ze splnění či nesplnění stavu věcí na základě principu korespondence.

³¹ Gottlob Frege, *Wissenschaftlicher Briefwechsel* (Hamburg: Meiner, 1976), 96, quoted in Jaroslav Peregrin, *Kapitoly z Analytické filozofie* (Praha: Filosofia, 2014), 60.

³² Kritické zhodnocení dvouúrovňové sémantiky Gottloba Frege nabízí Peregrin. Viz Jaroslav Peregrin, “Dvě úrovně sémantiky,” *Filozofický Časopis* 51, no. 4 (2003): 547–65.

³³ Zde můžeme vycházet z Fregeho rozlišení ontologických kategorií předmětů a funkcí. Ontologický rozdíl mezi předmětem a funkcí kopíruje sémantické rozlišení mezi nasycenou a nenasycenou částí výrazu. Nasycená část výrazu odpovídá kategorii předmětů a nenasycená část pak kategorii funkcí. Do kategorie funkcí spadají pojmy a pojmová slova. Klíčovou charakteristikou funkcí je, že jejich hodnotou je vždy pravdivostní hodnota. Viz Peregrin, *Kapitoly z Analytické filozofie*, 57.

Pokud se vrátíme k dřívějšímu příkladu s Elonem Muskem, pak bude situace na úrovni významů následující:³⁴

Elon Musk je zakladatel kosmické společnosti SpaceX.

„Elon Musk“ „je zakladatel kosmické společnosti SpaceX“

Úroveň výrazů:	Vlastní jméno	Predikát ³⁵
Postavení ve výroku:	Nasyčená část	Nenasycená část
Úroveň smyslu:	Způsob danosti referentu	? ³⁶
Úroveň významu:	Materiální objekt	Funkce

Schéma 2

Spojení nasyčené a nenasycené části výroku si můžeme představit jako případ, kdy dojde k dosažení takového stavu věcí, který přidá výroku hodnotu pravda či nepravda. Stav věcí (a tudíž ontologickou část) zastupuje předmět, kdežto funkce definuje podmínky, dle kterých je výroku přiřazena specifická pravdivostní hodnota. Pokud bychom ve výše uvedeném výroku změnili předmět *Elon Musk* za odlišný předmět se stejným typem referentu (např. *Donald Trump*), pak výslednou hodnotou funkce bude nepravda. Stále se však bude jednat o výstup typu pravdivostní hodnota.

Celý tento postup si můžeme představit následovně:³⁷

Nasyčená část	+	Nenasycená část	=	Výrok
Předmět	+	Funkce	=	Pravdivostní hodnota

Schéma 3

Pokud bychom libovolně modifikovali předměty a funkce za stejný typ referentů, pak výsledným referentem bude opět pravdivostní hodnota. Klíčové je zde zachování daných typů referentů jako na vstupu. Tímto způsobem postupoval Frege při hledání referentu jednoduchých a složených výroků. Nejprve stanovil základní části

³⁴ Ilustraci příkladu upravuji dle Peregrin, *Kapitoly z Analytické filozofie*, 56-57.

³⁵ Pro upřesnění bychom měli mluvit o tzv. *pojmovém slovu*, které zahrnuje celý predikát i se sponou. Viz Marvan, *Otázka významu*, 23.

³⁶ Jak podotýká Marvan, smysl predikátů (či pojmových slov) není ve Fregeho případech zcela jasný a vede k řadě problémů. Problémem je mizivá evidence ze strany Fregeho, která nezahrnuje zavedení či specifikaci pojmu, nýbrž pouze ilustrativní příklad. Jakákoliv zkratkovitá interpretace je proto nemožná. Viz *ibid.*, 18-19.

³⁷ Jedná se o velice zjednodušené schéma upravené pro potřeby tématu této práce.

věty a postupně s jejich modifikací hledal takový referent, který nebude typově podléhat změně. Ve spojitosti s tzv. *pojmovým písmem* tak vznikl nástroj pro analýzu *forem* výroků, naprosto nezávislý na psychologii jedince.

Gottlob Frege v rámci dvouúrovňové sémantiky předkládá model vztahu jazyka, poznání a externího světa, který přebírá pozdější sémantika včetně konceptu sémantického realismu Michaela Dummetta. Dummett rozpracovává původní Fregeho strukturu a více ji přibližuje přirozenému jazyku a jeho potřebám. Jádrem Dummettovy teorie však i nadále tvoří vztah reference a Fregeho sémantika.

1.2. Teorie významu Michaela Dummetta

Fregeho precizní systematizace jednotlivých úrovní sémantiky a způsob utváření významu na základě referenčního vztahu představuje jeden z možných přístupů k problematice významu.³⁸ Jak podotýká Dummett, precizně vystavěná sémantika ke správnému uchopení významu tvrzení zdaleka nestačí.³⁹ Dummett jako zastánce anti-realismu klade důraz na aktivní zapojení mluvčích jazyka a vliv jejich jazykového chování na tvorbu významu. Význam dle Dummetta⁴⁰ nezávisí pouze na referenčním vztahu mezi výrokem a stavem věcí, jako tomu bylo v případě sémantického realismu.

Dummett vyzdvihuje především chování mluvčích, kteří s významy v jazyce běžně operují. Schopnost práce s významy zároveň chápe jako základní podmínku úspěšné komunikace.⁴¹ Uživatelé jazyka jsou zároveň schopni úspěšně operovat i s významem netriviálních tvrzení zahrnujících například temporální charakteristiky či kondicionály. Jak

---

³⁸ Další teorie významu představuje např. Speaks. Viz Jeff Speaks, "Theories of Meaning," in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, 2019.

³⁹ Dummett v originále využívá rozdíl mezi sémantickou teorií (*semantic theory*) a teorií významu (*theory of meaning*). Teorie významu v rámci jazyka zahrnuje kromě formálního hlediska i jazykové chování mluvčích a zdůrazňuje jeho roli v postupu utváření významu. Dummett na rozdíl poukazuje v následující formulaci:

A semantic theory is not itself a theory of meaning, since it does not concern itself with what is known by a speaker and constitutes his grasp of use of an expression.

Viz Dummett, "Realism," 60.

⁴⁰ Dummett kritizuje pojetí významu založené na čistě referenčním vztahu. Význam v Dummettově pojetí představuje širší pojem, který by odpovídal kombinaci sémantiky a pragmatiky. Možné přístupy k uchopení významu a výpovědím v rámci přirozeného jazyka nabízí např. John I. Saeed, či Kate Kearnssová. Viz John I. Saeed, *Semantics* (Blackwell Publishers, 2016), 11-13; Kate Kearns, *Semantics* (Hampshire: Plagrove Macmillian, 2011), 6-9.

⁴¹ Dummett, "Realism," 104.

podotýká Gardiner, v Dummettově pojetí je Fregeho původní mechanismus⁴² je rozšířen o pragmatickou úroveň zakotvenou v jazykovém chování mluvčích.⁴³

Dummett do své koncepce významu přebírá původní Fregeho teorii pravdy založenou na vztahu reference, spolu s pojmovým aparátem dvouúrovňové sémantiky. Dummett si je však vědom, že uvedená teorie významu může efektivně fungovat pouze v případě formálních jazyků (matematiky, logiky apod.). Pro přirozené jazyky, které pracují s nejednoznačně formulovanými pojmy, metaforami a nestandardními strukturami, je nutno zohlednit i chování a znalosti uživatelů jazyka, promítající se do uchopení významů.⁴⁴

Uvedené chování či znalost nemůže být zároveň striktně definovaná, jelikož se její uvědomění mění v průběhu osvojování si jazyka. Mluvčí jazyka jsou schopni si během života intuitivně osvojit různé úrovně složitosti jazykových struktur. Nejprve probíhá toto osvojování intuitivně, přičemž s dalším rozvojem může vést k rozvoji této schopnosti, nikoliv však k explicitnímu vyjádření znalosti samotné.⁴⁵ Jako příklad si vezměme dítě, které se učí používat svá první slova. Nejprve se bude jednat o intuitivní využití jednoduchých výrazů v určitých situacích, a to bez další reflexe. Pokud dítě využívá výraz *táta*, pak můžeme očekávat alespoň intuitivní znalost referentu, který se k výrazu vztahuje. Jistě bychom však po dítěti ihned nevyžadovali explicitní definici toho, jak, a v jakých případech výraz *táta* využívá.⁴⁶

Prvotní učení jazyka je založeno na praktickém užívání konceptu. V průběhu dalšího osvojování můžeme od pokročilého uživatele získat i explicitní definici významu výrazů včetně popisu jeho korektního využití v jazykových strukturách. Obecně však dle Dummetta nemůžeme mluvit o unifikované explicitně vyjádřitelné schopnosti všech

---

⁴² Fregeho východiskem byly aritmetické výroky, referující k abstraktním entitám. Doménou, na kterou měl být referenční model primárně aplikován byly třídy výroků v rámci formálních jazyků. Aplikace této rozhodovací procedury na třídu výroků přirozeného jazyka pak může představovat závažný problém – což si uvědomuje i Dummett. Dummettovým cílem je však pokrýt více tříd výroků, optimálně celé spektrum výroků přirozeného jazyka. Přitom je nutné zohlednit obtížně konceptualizovatelné součásti výroků běžného jazyka, které tvoří metafory, hyperboly, kondicionály či temporální výrazy. Ibid., 93-97.

⁴³ Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*, 226.

⁴⁴ Alexander Miller, "The Significance of Semantic Realism," *Synthese* 136, no. 2 (2003): 191–217, <https://doi.org/10.1023/A:1024742007683>. Dummett, *The Seas of Language*, 94-97.

⁴⁵ Dag Prawitz, "Dummett on a Theory of Meaning and Its Impact on Logic," in Michael Dummett: *Contributions to Philosophy*, ed. Barry M. Taylor (Heidelberg: Springer Netherlands, 1987), 120-123.

⁴⁶ Nabízí se zajímavé srovnání s pozdními myšlenkami Ludviga Wittgensteina obsaženými ve *Filozofických zkoumáních* především v §5. Viz Ludwig Wittgenstein, *Filozofická zkoumání* (Praha: Filosofia, 2020), §5.

mluvčích.⁴⁷

Jak bylo zmíněno, výše, Michael Dummett striktně rozlišuje mezi pojmy *teorie reference* (*theory of reference*), užší *teorií smyslu* (*theory of sense*) a *teorií výpovědní síly* (*theory of force*).⁴⁸ Teprve všechny tři složky dohromady tvoří základ pro teorii významu (*theory of meaning*).⁴⁹ Mohli bychom proto tvrdit, že Dummetovo pojetí významu v sobě zahrnuje jak sféru sémantiky, tak pragmatiku.⁵⁰ Gardiner ilustruje uvedený vztah složek teorie významu jako soubor soustředných kružnic:⁵¹

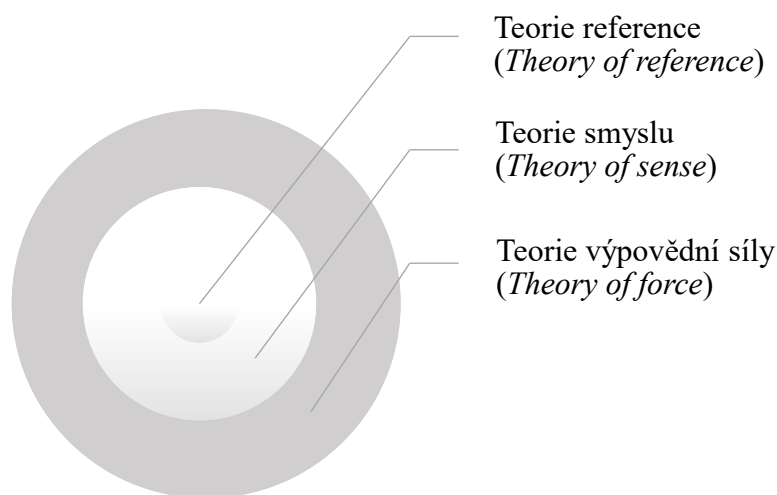

Schéma 4

Teorie reference vychází z původního Fregeho referenčního schématu. Teorii reference si v Dummettově pojetí můžeme představit jako referenční vztah mezi výrokem a jeho pravdivostní hodnotou čili významem.⁵² Na toto jádro (tzv. *core theory*) pak navazuje nástavba v podobě sémantiky. Sémantika či teorie smyslu připojuje k teorii

⁴⁷ Dummett, "Realism", 95.

⁴⁸ Vzhledem k absenci překladu pojmu *theory of force* v českém jazyce používám zavedený pojem *teorie výpovědní síly* používaný Petrem Kořátkem v souvislosti s *teorií řečových aktů* (též *mluvních aktů*) Johna L. Austina. Viz Petr Kořátko, *Interpretace a Subjektivita* (Praha: Filosofia, 2006), 446-449.

⁴⁹ Krátké shrnutí Dummett využívá v článku "What is a Theory of Meaning" (1996):

Any theory of meaning was (earlier) seen as falling into three parts: first, the core theory, or theory of reference, secondly, its shell, the theory of sense; and thirdly, the supplementary part of the theory of meaning, the theory of force.

Viz Michael Dummett, *The Seas of Language*, 84.

⁵⁰ Podobné pojetí významu představuje teorie Donalda Davidsona, poprvé představená v článku "Truth and Meaning" (1967). Viz Donald Davidson, "Truth and Meaning," *Synthese* 17, no. 3 (1967). Rozbor Davidsonova stanoviska včetně interpretace podává Peregrin. Viz Jaroslav Peregrin, *Význam a struktura* (Praha: OIKOYMENH, 1999), 154-156.

⁵¹ Viz Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*, 226.

⁵² Dummett podává alternativní označení jádra jako teorie pravdy (*theory of truth*). Viz Dummett, *The Seas of Language*, 40.

reference znalosti uživatele jazyka. Znalosti se týkají především způsobu užívání výrazů a pronášení tvrzení. Teorie smyslu ještě nezahrnuje různé způsoby pronášení tvrzení, případně jiné jazykové chování. Týká se výlučně smyslu vycházejícího z tvrzení a výrazů samotných. Získáváme tak první část teorie významu, na kterou navazuje teorie výpovědní síly.⁵³

Teorie výpovědní síly poukazuje na fakt, že výroky přirozeného jazyka mohou být pronášeny různým způsobem. Nemusí se jednat pouze o oznamovací věty, ale rovněž o tvrzení s kondicionály, příkazové věty či požadavky, které specifikují intence mluvčího. Takto vyjádřená intence následně ovlivňuje význam tvrzení. Pro ilustraci si vezměme tvrzení:

Ty jsi teda šikula!

Uvedené tvrzení dle způsobu užití může nabývat odlišných významů. Příkladem by mohlo být vyjádření pochvaly, případně ironické konstatování. Oba ze způsobů vyjádření budou následně odkazovat diametrálně odlišným významům, které nelze odvodit čistě ze struktury výroku. Tento fakt Dummett připojuje do posledního prstence teorie významu čili do teorie výpovědní síly.⁵⁴ Teorii výpovědní síly si můžeme představit jako způsob využití významu v různých typech vět.⁵⁵ Ostatně jak Dummett tvrdí: „Teorie výpovědní síly stanovuje spojení mezi významem tvrzení, který je určen teorií refence a smyslem, a aktuální jazykovou praxí.”⁵⁶

Rovněž schopnost uchopení významu běžným uživatelem jazyka se neomezuje

---

⁵³ Viz Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*, 226.

⁵⁴ Dummett zmiňuje významnou inspiraci pojetím významu Donalda Davidsona, který mu v případě pojetí teorie významu otevřel oči. Viz Dummett, *The Seas of Language*, 36. Z Davidsona čerpá Dummett i své pojetí teorie výpovědní síly, která v Davidsonově případě odpovídá pojmu *mood*. Rozpracování konceptů *mood* a *utterance* nabízí Davidson v článku „Moods and Performances“ (1979). Viz Donald Davidson, “Moods and Performances,” in *Meaning and Use* (Springer Netherlands, 1979), 9–22, https://doi.org/10.1007/978-1-4020-4104-4_2. Dummett poskytuje polemiku s Davidsonovým stanoviskem v článku „Mood, Force and Convention“ (1996). Viz Dummett, *The Seas of Language*, 202–23. Srovnání přístupů nabízí rovněž Tomáš Marvan. Viz Tomáš Marvan, “Spor o Povahu Jazyka: Davidson a Dummett,” *Filosofický Časopis* 45 (1997): 585–96.

⁵⁵ Ostatně jak Dummett shrnuje:

The theory of force will give an account of the various types of conventional significance which the utterance of a sentence may have, that is, the various kinds of linguistic act which may be effected by such an utterance, such as making an assertion, giving a command, making a request, etc.

Viz Dummett, *The Seas of Language*, 40.

⁵⁶ V originále: „The theory of force establishes the connection between the meanings of sentences, as assigned by the theories of reference and of sense, and the actual practice of speaking the language.“ Viz *ibid.*, 84.

pouze na oznamovací věty. Dle Dummettova tvrzení výše, osvojení si jazyka vyžaduje jak znalost podmínek pro stanovení pravdivostní hodnoty výroku, stejně jako osvojení si mimojazykových dovedností, spojených s jeho užíváním. Mimojazykové dovednosti představují způsoby utváření významu na základě odkazu k intencím mluvčího.⁵⁷

Nutno podotknout, že Dummettův projekt je značně ambiciózní. Nejenom, že chce v rámci své teorie postihnout celé spektrum výroků formalizovaných jazyků, ale rovněž výroky běžného jazyka. Takovýto projekt si klade za ambici rozšíření původního Fregeho konceptu významu vytvořeného pro potřeby formalizovaných jazyků.

Fregeho referenční teorie zůstává nadále v jádru teorie, na kterou navazuje nezbytné rozšíření o jazykové chování uživatelů. Výsledná teorie si následně klade za cíl nejenom vysvětlení referenčních vztahů přirozeného jazyka, ale i chování mluvčích jazyka či schopnost osvojení si nových jazyků. Má však šanci obstát vůči možným komplikacím spojeným s užitím přirozeného jazyka?

1.3. Teorie jazykových her Ludwiga Wittgensteina

Skrze komplexní uchopení významu se dostáváme k druhému významnému inspiračnímu zdroji Dummettovy teorie, kterým je pozdní filozofie Ludwiga Wittgensteina. Dummett přebírá výchozí tezi, že „význam nějakého slova je způsob jeho užití v řeči“.⁵⁸ Na rozdíl od filozofie ideálního jazyka zastávané Wittgensteinem v raném období, představuje uvedená teze již příklon k pragmatickému pojetí jazyka včetně uznání jeho nepřesností a defektů.

Významnou inspirací Dummettových úvah je rovněž Wittgensteinovo pojetí tvorby významu v rámci tzv. *jazykových her (language games)*. Wittgenstein zde vychází

---

⁵⁷ Dummettovo pojetí teorie významu tak hraničí s náčrtem teorie komunikace. Ostatně i takto je formulován cíl teorie významu jako: „job of the theory of meaning for a language is to give an account of how that language works, that is, of how its speakers communicate.“ Viz Dummett, *The Seas of Language*, 3. Možnost porozumění v jazykovém společenství zároveň slouží i jako praktické ověření správného uchopení významu. Mohli bychom ji tedy velmi nadneseně považovat za jednu z verifikačních metod.

⁵⁸ Celá formulace je vyjádřena v §43 následovně:

Pro velkou třídu případů použití slova „význam“ – i když ne pro všechny případy jeho použití – lze toto vysvětlit takto: význam nějakého slova je způsob jeho použití v řeči.

A význam nějakého jména se vysvětluje tím, že se ukáže na jeho nositele.

Viz Wittgenstein, *Filosofická zkoumání*, §43.

z Augustinovy myšlenky o podstatě formování *lidské řeči* jako dorozumívacího systému.⁵⁹ Jazyková hra pak představuje způsob utváření významů v jazyce dle specifických implicitních pravidel.⁶⁰

Wittgenstein tuto myšlenku ilustruje na příkladu utváření významu v primitivním jazyce.⁶¹ Jako nejjednodušší příklad používá Wittgenstein proces pojmenovávání. Význam je spojen s označením vycházejícím z jazykové praxe pouze za účelem dalšího využití v jazyce – například formou výpovědi o referentu. Pojem významu bez spojení s jazykovou praxí pozbývá svého účelu.

Dále aby mohla být tato jazyková praxe funkční, resp. aby mohla vést k porozumění, pak je třeba dodržovat jistá pravidla, kterými se budou její hráči řídit. Dodržování pravidel pak vede k umožnění komunikace v rámci jazykového společenství. Zmíněná pravidla však nenabývají formu explicitního předpisu, ale naopak jsou zakotvena v jazykovém chování mluvčích.⁶²

Stejně jako Wittgenstein, předpokládá i Dummett implicitní pravidla, podle kterých jsou určovány významy pojmů a tvrzení přirozeného jazyka. Na rozdíl od Wittgensteina se však nespokojuje s čistým konstatováním existence pravidel. Dummett nahrazuje hledání pravidel výstavby jazyka, hledáním pravidel pro jeho využití, která jsou implicitně přítomna v jazykovém chování mluvčích.

Jak již bylo zmíněno, Dummett se nesnaží o formulaci explicitních pravidel pro formování významů.

Stejně jako Wittgenstein⁶³ se nevěnuje hledání explicitních pravidel, jelikož si je vědom, že by jej dohnalo k regresi ad infinitum. Vzhledem k charakteru utváření významu na základě užití v jazyce dochází k neustálým proměnám a vývoji, který by byl pouze obtížně konceptualizovatelný. Hledání pravidel by si vyžadovalo pouze formulaci dalších

---

⁵⁹ Wittgenstein, *Filosofická zkoumání*, §1-4.

⁶⁰ Wittgenstein používá příklad deskových her i k ilustraci své myšlenky o existenci implicitních pravidel. Uvedený příklad zároveň spojuje Augustinovu myšlenku o jazyce jako dorozumívacím systému, s implicitní potřebou uchopení významu a verifikaci pochopení skrze schopnost dorozumění:

Je to, jako by někdo prohlásil: „Hraní spočívá v tom, že se předměty posouvají podle určitých pravidel po nějaké ploše...“ – a my mu odpovíme: „Zdá se, že máš na mysli deskové hry; to ale nejsou všechny hry. Můžeš svoje tvrzení učinit správným, jestliže se výslovně omezíš na tyto hry.“

Viz *ibid.*, §3.

⁶¹ Viz *ibid.*, §7.

⁶² Peregrin, *Kapitoly z Analytické Filozofie*, 141.

⁶³ Anat Biletzki and Anat Matar, “Ludwig Wittgenstein,” in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, accessed June 21, 2020, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/wittgenstein/>.

navazující pravidel, podle kterých by se řídilo. Je však toto zapotřebí?

Dummett tvrdí, že není. Cílem je totiž stejně jako Wittgenteina, dosažení porozumění mezi jednotlivými mluvčími jazyka. Ostatně jakým lepším způsobem, než funkční mezilidskou komunikací jsme schopni ověřit správné uchopení významu tvrzení? Původní přiznání existence pravidel se tak mění na hledání forem a jazykového chování, ve kterém se pochopení těchto pravidel projevuje.

Z tohoto důvodu Dummett ve své teorii vychází z možnosti naučit se významům jazykových výrazů v rámci jazykové praxe. Touto praxí prochází každý mluvčí jazyka již od narození či raného věku. Nepřichází přitom ihned do přímého kontaktu s jasně formulovanými pravidly, podle kterých by se mohl orientovat. Stanovení explicitních pravidel proto není nutnou podmínkou pro užívání jazyka, avšak pouze postačující podmínkou. Praktickým důkazem je dorozumění mluvčích uvedeného jazyka založené na implicitní schopnosti identifikovat význam tvrzení.

1.4. Shrnutí

Realismus v *common sense* pojetí představuje přesvědčení založené na předpokladu objektivní existence objektů, nezávislé na myšlení, percepci a konceptuálních rámcích. Sémantický realismus tyto premisy převádí do teorie významu, aplikované na část nebo celé spektrum výroků přirozeného jazyka. Dle pojetí formulovaného Michaellem Dummettem v článku „Realism“⁶⁴ rozeznáváme dva základní předpoklady sémantického realismu: zaprvé se jedná o uznání principu bivalence a klasické dvouhodnotové sémantiky, za druhé o teorii pravdy nezávislou na percepci či myšlení subjektu.⁶⁵

Pojmový rámec pro Dummettovu teorii⁶⁶ představuje systematické pojetí významu Gottloba Frega. Fregeho dvouúrovňová sémantika precizovala referenční vztah mezi pojmy a objekty, a zároveň položila základ pro rozhodovací procedury týkající se

---

⁶⁴ Dummett, “Realism.”

⁶⁵ Ibid., 56-57.

⁶⁶ Ucelenější interpretaci Dummettových stanovisek najdeme až v díle jeho žáků a interpretů. Doporučuji především práce Crispina Wrighta, případně lehce zjednodušující interpretaci Marka Gardinera. Viz Crispin Wright, *Realism, Meaning and Truth*, Second edition (Cambridge: Blackwell Publishers, 1995); Mark Quentin Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam* (Toronto: University of Toronto Press, 2000).

stanovení pravdivostních hodnot výroků.⁶⁷ Navazující korespondenční teorie pravdy následně výrokům přiřazuje konkrétní pravdivostní hodnotu na základě nastalého stavu věcí.

Realistická teorie pravdy klade podobně jako Fregeho korespondenční teorie důraz na očištění sémantiky od psychologie. Stanovení pravdivostních hodnot nezávisle na myšlení a percepci následně představuje jeden z hlavních bodů kritiky sémantického realismu. Problémy vyvstávající z realistického pojetí pravdy jsou hlavním bodem kritiky zastánců opozičního postoje včetně Michaela Dummetta a jeho následovníků.

V následující kapitole představím hlavní argument Michaela Dummetta proti realismu a jeho rozvoj v pracích Crispina Wrighta, Marka Q. Gardinera a Alexandra Millera. Významný zdroj představuje především systematizace myšlenek vzniklá ve spolupráci s Crispinem Wrightem. Britský logik a Dummettův žák jeho myšlenky převádí do ucelené podoby a precizuje některé z problematických témat.⁶⁸

---

⁶⁷ Jak podotýká Dummett, Fregeho analýza byla vhodná pro systematické uchopení významu formalizovaných jazyků. Pro analýzu přirozeného jazyka je však uvedený mechanismus nedostačující. Viz Michael Dummett, *The Seas of Language*, Revised edition (Oxford: Clarendon Press, 1996), 35.

⁶⁸ Hlavní podíl Crispina Wrighta je jednak v systematizaci Dummettovy mnohdy fragmentární teorie anti-realismu, jednak v jejím rozvedení a precizaci. Nutno podotknout, že rozlišení Dummettových a Wrightových myšlenek v samotných textech může představovat jisté obtíže.

2. Negativní program realismu

2.1. Druhy objektivit

Ve spojitosti s charakteristikou sémantického realismu uvedenou v první kapitole, můžeme společně s Crispinem Wrightem vyvodit tři základní druhy objektivit, ze kterých vychází sémantická analýza realistických a anti-realistických pozic.⁶⁹

Jak Wright společně s Dummettem uvádí, realismus nepředstavuje jednotný směr. Jedná se o názorovou pozici týkající se určité sféry výroků (např. matematický platonismus, vědecký realismus, morální realismus apod.),⁷⁰ která může nést řadu společných charakteristik. V rámci realistických stanovisek rozeznáváme určité totožné znaky, které můžeme shrnout do pojmu objektivit. Jedná se o *objektivitu pravdy* (*objectivity of truth*), *objektivitu významu* (*objectivity of meaning*) a *objektivitu soudu* (*objectivity of judgement*).⁷¹ Uvedené druhy objektivit následně připisujeme na způsob kvalit určité třídě výroků. Platí, že v určitých případech se mohou jednotlivé druhy objektivit podporovat.

Objektivita pravdy se odvíjí od možnosti připsání pravdivostní hodnoty výroku. V případě sémantického realismu pak přímo navazuje na non-epistemické hledisko při určování pravdivostní hodnoty. Zastánci sémantického realismu připisují pravdivostní hodnotu výrokům i v případě, že její stanovení překračuje kognitivní a percepční možnosti subjektu. Stav věci tak mohou nastat naprosto nezávisle na jakékoliv percepci či evidenci. Konkrétním příkladem by mohl být následující výrok:

Absolutní nula odpovídá teplotě $-273,15\text{ }^{\circ}\text{C}$.

V současných podmínkách není v možnostech lidského subjektu tuto teplotu přímo ověřit ani nijak teoreticky vyvrátit. Významu uvedeného výroku však rozumíme a považujeme ho za pravdivý. Rozumíme rovněž výrokům týkajícím se abstraktních entit. Příkladem by mohly být pojmy: vědomí, svobodná vůle, právo či číslo. Uvedené pojmy zahrnujeme do tvrzení, kterým připisujeme pravdivostní hodnotu i v případě, že nejsme schopni svým kognitivním aparátem takový stav věci, který ji potvrzuje. Tato tvrzení jsou

---

⁶⁹ Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 5.

⁷⁰ Viz Dummett, "Realism", 55.

⁷¹ Viz Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 5-6. Kategorizace objektivit představuje Wrightovu snahu o systematizaci fragmentárních příspěvků Michaela Dummetta k tématu realismu. Wright v uvedené práci precizuje pojmové rámce pro další diskuzi o realistických stanoviscích.

zároveň pro uživatele srozumitelná.⁷²

Dále se jedná o objektivitu významu, která nepřímě odkazuje k teorii reference Gottloba Frega. Ve zkratce se jedná o vázanost pravdivostních hodnot na referenční mechanismus. Zároveň je potřeba dodržet dvě základní podmínky. Zaprvé, pravdivost jako abstraktní entitu nelze nahlížet separovaně od výroků, nýbrž pouze jako jejich referent. Zadruhé pak pravdivost určujeme na základě reference mezi výrokem a stavem věcí. Pokud tedy mluvíme o pravdivosti, pak vždy mluvíme o pravdivosti atomických či komplexních výroků, nikoliv však o pravdivosti *per se*.⁷³

Pro určení pravdivostní hodnoty výroku však potřebujeme určité kritérium, které představuje smysl. Smysl výroku udává podmínky, které v případě výskytu určitého stavu věcí připisují výroku pravdivostní hodnotu pravda, nebo nepravda.⁷⁴ Objektivita významu tak zajišťuje bázi pro korespondenční teorii pravdy. Korespondence pak nastává mezi podmínkami vyplývajícími ze smyslu tvrzení a stavem věcí.⁷⁵

Posledním druhem je objektivita soudu. Vraťme se zpět k rozhodovací proceduře. Aby mohl být výrok prohlášen za pravdivý či nepravdivý, pak je třeba korespondence stanovených podmínek se stavem věcí. Pravdivost lze v závislosti na dané třídě výroků potvrzovat různými metodami – například empirickou evidencí, předložením matematického důkazu apod. Objektivitu soudu tak můžeme ve zkratce představit jako rozhodnutelnost o pravdivosti na výroku na základě našich kognitivních, emočních či afektivních dispozic.⁷⁶ Připsání objektivitě soudu zároveň podporuje objektivitu

---

⁷² Společně s Dummettem bychom se mohli obrátit k praxi užívání pojmů a tvrzení v přirozeném jazyce. Navržený argument však nepředstavuje čistě realistickou pozici a vyžaduje rozpracování vlastní teorie významů v rámci přirozeného jazyka. Zastánci realismu nekladou důraz na sféru komunikace a způsob utváření významu v rámci ní.

⁷³ Dummettovo pojetí významu výroku vychází stejně jako u Frega z logického atomismu. Dummett referenční vztah ilustruje na příkladu vědeckých jazyků:

A theory of meaning will contain axioms governing individual words, and other axioms governing the formation of sentences: together these knowledge of each axiom governing an individual word, I shall call it atomic; if it correlates such a capacity only with the theorems which relate to whole sentences, I shall call it molecular...

Části teorie jsou zároveň nahlíženy jako vzájemně propojené jednotky, nikoliv holisticky, jako jeden celek. Viz Dummett, *The Seas of Language*, 37.

⁷⁴ Realismus vychází z dvouhodnotovosti jako vlastnosti výroků. Dvouhodnotovost byla zároveň v první kapitole práce definována jako jedna ze základních charakteristik sémantického realismu.

⁷⁵ Wright uvádí poznámku, že v případě nerozhodnutelných tvrzení stojí tento druh objektivitě v opozici objektivitě pravdy. Pomyslný spor nastává mezi připsáním pravdivostní hodnoty tvrzení (např. týkající se abstraktní entity), kterému nemůžeme připsat pravdivostní hodnotu na základě principu korespondence. Viz Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 5.

⁷⁶ *Ibid.*, 6.

pravdivosti, jelikož pravdivostní hodnota je stanovena jako ověřitelná.⁷⁷

Wright uvedené typy objektivit následně využívá k hlubší analýze odlišných tříd výroků. Zároveň ukazuje, že v určitých případech se mohou jednotlivé typy objektivit vzájemně podporovat. V případě běžných makroskopických objektů je objektivita pravdy běžně podporována objektivitou soudu. Naopak v případě výroků týkajících se abstraktních či matematických entit, stejně tak jako výroků týkajících se vnitřního prožívání osob či minulosti, nelze přímé evidence stavů věcí dosáhnout. Vzhledem k principům realismu je i zde objektivita pravdy dosažitelná, avšak výroky postrádají objektivitu soudu.

---

⁷⁷ Mohou se však vyskytnout i takové třídy výroků, pro které nebude ověřovací procedura z různých důvodů dostupná. Řešení těchto případů by mohlo představovat odmítnutí určitého typu entit či zapojení určitého typu redukce.

2.2. Argumenty proti realismu

Problémy načrtnuté v jednotlivých druzích objektivitu přímo navazují na samotné argumenty proti realismu. Michael Dummett vede svou kritiku z anti-realistické pozice, která zahrnuje větší důraz na empirickou evidenci, a tudíž odmítnutí možnosti stanovení pravdivostních hodnot pro výroky překračující percepční a kognitivní možnosti subjektu.

Dummett své argumenty proti sémantickému realismu nepředstavuje odděleně od problémů logiky a filozofie jazyka. Argumenty proto často můžeme najít zakomponované v monotematicky zaměřených článcích a studiích. Konkrétní formulace najdeme především v publikacích *Truth and other Enigmas* (1996),⁷⁸ *The Logical Basis of Metaphysics* (1994)⁷⁹ a *The Seas of Language* (1996).⁸⁰ V rámci této práce budu pracovat jak s Dummettovým hlavním argumentem proti realismu, tak s jeho variantami v interpretacích Crispina Wrighta⁸¹ a Alexandera Millera.⁸²

Hlavní argument Michaela Dummetta proti realismu je založen na předpokladu, že: „Teorie významu musí specifikovat nejenom to, co musí uživatel jazyka znát, nýbrž i to, z čeho se tato znalost skládá, tj. co se považuje za manifestaci této znalosti.“⁸³ Dummett tedy kromě implicitní znalosti podmínek pro stanovení pravdivostní hodnoty tvrzení klade důraz i na schopnost identifikace těchto podmínek v rámci nastalého stavu věcí. Spolu s Crispinem Wrightem tak můžeme odvodit dva z hlavních bodů argumentu. Jedná se o problém osvojení si jazyka a schopnost identifikovat podmínky potvrzující uchopení významu výroku.

Klíčové argumenty představují argument přístupu (*Acquisition argument*) a argument manifestace (*Manifestation argument*).⁸⁴ Vedle hlavních linií argumentu Wright

---

⁷⁸ Michael Dummett, *Truth and Other Enigmas*, 6th printing (Cambridge: Harvard University Press, 1996).

⁷⁹ Michael Dummett, *The Logical Basis of Metaphysics*, 3rd printing (Cambridge: Harvard University Press, 1994).

⁸⁰ Dummett, *The Seas of Language*.

⁸¹ Viz Wright, *Realism, Meaning and Truth*.

⁸² Viz Alexander Miller, “Realism,” ed. Edward N. Zalta, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, accessed June 5, 2020, <https://plato.stanford.edu/entries/realism/>; Alexander Miller, “What Is the Manifestation Argument?,” *Pacific Philosophical Quarterly* 83, no. 4 (December 1, 2002): 352–83, <https://doi.org/10.1111/1468-0114.00155>.

⁸³ V originále: „The theory of meaning must specify not merely what is it that the speaker must know, but in what his having that knowledge consist, i.e. what counts as a manifestation of that knowledge.“ Viz Dummett, *The Seas of Language*, 37.

⁸⁴ Crispin Wright tyto argumenty pojímá odděleně, ale v těsné návaznosti. Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 29-35. U Millera se můžeme setkat jak se separátní analýzou argumentů, tak se shrnutím do

identifikuje další dvě doplňující, které jsou zde formulovány jako argument z normativity (*Normativity argument*) a argument z následování pravidla (*Rule-following argument*).

2.2.1. Argument přístupu (Acquisition argument)

Dummettovu základní formulaci argumentu přístupu najdeme formulovanou v práci *Truth and Other Enigmas* následovně:

Základní podoba argumentu využívaná zastánci anti-realismu je velmi silná. Zastávce anti-realismu tvrdí, že proces, ve kterém docházíme k uchopení významu určité třídy výroků a k jejich využití, které je z nich následně odvozováno, nemůžeme vyvozovat z žádného případu, kdy by byl výrok pravdivý nezávisle na věcech, které jsme se naučili identifikovat jako rozhodující pro stanovování jeho pravdivosti. Co jsme se naučili, je přijímat pravdivost určitých výroků reduktivní třídy, případně nereduktivní, pokud zde žádná reduktivní třída nevzniká, na základě výskytu určitých podmínek, které na základě předchozího tréninku považujeme za rozhodující pro oprávněné tvrzení, případně hledání výskytu takových podmínek, které podporují jejich odmítnutí.⁸⁵

Obdobně přistupuje k rozlišení argumentu na slabší a silnější verzi i Miller.⁸⁶ Pokud bychom chtěli tuto silnou verzi shrnout, pak dle zastánců anti-realismu nemůžeme posuzovat pravdivost výroků nezávisle na naší předchozí jazykové znalosti. V rámci osvojování si jazyka jsme byly naučeni vyhledávat přesně takové podmínky, které jednoznačně (*conclusively*) stanovují pravdivost či nepravdivost uvedených tvrzení. Pokud

---

manifestačního argumentu. Shrnutí najdeme v Miller, "Realism". Naopak separátní studie nabízí: Alexander Miller, "What is the Acquisition Argument?," in *Epistemology of Language*, ed. Alex Barber (Cambridge: Oxford University Press, 2003); Miller, "What Is the Manifestation Argument?"

⁸⁵ Překlad autorky. Vzhledem k náročné formulaci uvedené pasáže přikládám originální znění:

The general form of the argument employed by the anti-realist is a very strong one. He maintains that the process by which we came to grasp the sense of statements of the disputed class, and the use which is subsequently made of these statements, are such that we could not derive from it any notion of what it would be for such statement to be true independently of the sort of thing we have learned to recognise as establishing the truth of such statements. What we learn to do is to accept the truth of certain statements of the reductive class, or, in the case of that there is a no reductive class, or the occurrence of certain conditions which we have been trained to recognise as conclusively justifying the assertion of the given statement of the disputed class and certain other statements, or the occurrence of certain other conditions, as conclusively justifying its denial.

Originál viz Dummett, *Truth and Other Enigmas*, 362.

⁸⁶ Alexander Miller, "What is the Acquisition Argument?," 2-3.

odhlédneme od samotného procesu učení,⁸⁷ tak problém nastává v případě, kdy se jedná o třídu výroků, které nejsou jednoznačně rozhodnutelné přímou evidencí či zkušeností. Příkladem takových tvrzení mohou být například výroky o minulosti, viz:

Karel IV. byl roku 1355 korunován císařem Svaté říše římské.

Pravdivost uvedeného tvrzení nejsme na základě přímé zkušenosti schopni určit, ačkoli jsme schopni na základě uchopení smyslu formulovat takové podmínky, které by jeho pravdivost potvrzovaly. Zastánce sémantického tvrzení však na základě přijímaného principu bivalence čili dvouhodnotovosti považuje tvrzení buďto za pravdivé, nebo nepravdivé i v případě, že stanovení pravdivosti překračuje empirickou evidenci. Jádro argumentu formuluje Miller následovně:⁸⁸

- (1) Porozumění tvrzení z diskurzu D je založeno na znalosti podmínek pravdivosti potenciálně překračujících naše poznání.
- (2) Porozumění výrokům z diskurzu D jsme dosáhli na základě cvičení postupu jejich využití (v komunikaci).

Pokud platí (1), pak nelze (2); (2); tudíž nelze (1).

Jak je zřejmé, že pokud bychom uznali pravdivost tvrzení (1), pak zároveň nelze zastávat (2). Pokud platí předpoklad (2) tedy, že naše porozumění vychází z jazykové praxe, pak nelze zastávat předpoklad (1) o znalosti pravdivostních podmínek potenciálně překračujících kognitivní schopnosti.

Argument přístupu tak představuje problém zakotvený již v základu realistické pozice. Problematické je spojení korespondenční teorie pravdy s předpoklady sémantického realismu. Korespondenční teorie pravdy ve spojení s principem bivalence a možností stanovení pravdivostní hodnoty je neslučitelná s předpokladem uznání pravdivosti výroků překračujících empirickou evidenci. V návaznosti na Wrightovu

---

⁸⁷ Na problematiku osvojení si jazyka jakožto argumentu proti realismu se zaměřuje Drew Khlentzos v rámci tzv. *Argumentu z osvojení jazyka (Language Acquisition Argument)*. Vzhledem k odlišnému zaměření Dummettova argumentu na stanovení pravdivostní hodnoty výroků a jejího ověření, vnímám uvedený argument odděleně. Viz Drew Khlentzos, "Challenges to Metaphysical Realism," in *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, 2016.

⁸⁸ Viz Miller, "What is the Acquisition Argument?," 3. V originále:

- (1) Our understanding of the sentences of discourse D is constituted by our knowledge of their potentially recognition-transcendent truth-conditions.
- (2) We acquired our understanding of the sentences of D from a course of training in their use.

terminologii bychom mohli tvrdit, že objektivita pravdivosti v případě nerozhodnutelných tvrzení není a nemůže být potvrzena objektivitou soudu.

Pokud přistupujeme k problematice pravdivosti tvrzení z pozice sémantického anti-realismu, pak bychom nutně požadovali evidenci potvrzující či vyvracející pravdivost tvrzení. Dokud by tato evidence nebyla dodána, pak výroku nelze přiřadit pravdivostní hodnotu pravda či nepravda. Problémy anti-realistických stanovisek jsou proto nasnadě.

Stejně jako v případě sémantického realismu se týkají především stanovení pravdivostních hodnot empiricky nerozhodnutelných tvrzení (například tvrzení o minulosti či abstraktních objektech apod.). Jako příklad použijme Pythagorovu větu, která běžně pracuje s abstraktními objekty, konkrétně délkami přepon a odvěsen. Ačkoliv Pythagorova věta představuje případ tvrzení běžně přijímaný za pravdivý, zastánce anti-realismu by pro její uznání vyžadoval důkaz.⁸⁹

Nejedná se však pouze o doménu výroků formálních jazyků, ale i common-sense tvrzení. Jak si můžeme všimnout, anti-realistické stanovisko, stejně jako stanovisko sémantického realismu, naráží na stejný problém stanovení pravdivostních hodnot výroků s nulovou empirickou evidencí.

---

⁸⁹ O teorii pravdivostních hodnot spojenou s anti-realistickým stanoviskem se zmíním v následujících kapitolách.

2.2.2. Argument manifestace (Manifestation Argument)

Východiskem výše uvedené realistické argumentace je Wittgensteinova teze o porozumění jako postačující podmínce pro uchopení významu tvrzení. Porozumění v rámci sémantického realismu obecně znamená schopnost určit takové podmínky stavu věcí, které pravdivost potvrzují či vyvracejí.⁹⁰ Pokud se vrátíme k výše uvedeným podmínkám, pak v návaznosti na Millera⁹¹ můžeme stanovisko sémantického realismu formulovat následovně:⁹²

- (1) Porozumění oznamovací větě je založeno na uchopení jejich pravdivostních podmínek.
- (2) Pravda je esenciálně epistemicky nepodmíněná: pravdivost výroků je potenciálně záležitostí překračující poznání.
- (3) Pochopení výroku je komplexem praktických dovedností k jejich užívání.

Zastánci sémantického realismu touto argumentací velice elegantně řeší problém vzájemného porozumění mluvčích jazyka a schopnosti práce s výroky, se kterými se mluvčí jazyka doposavad nesetkali. Jejich východiskem je dřívější uchopení významu pojmů a znalost významu větných struktur, ve kterých se pojmy nacházejí. Toto určení platí jak pro atomické výroky, tak pro komplexní výroky s využitím Fregeho principu kompozicionality.⁹³

Realistická argumentace založená na bodu (3) je srozumitelná a dobře uchopitelná,

---

⁹⁰ Viz Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 16:

Given that the understanding of the sentence in general is to be viewed as consisting in possession of a concept of their truth conditions, acquiring a concept of an evidence-transcendent state of affairs is simply a matter of acquiring an understanding of a statement for which that state of affairs would constitute the truth-condition.

⁹¹ Miller navrhuje rozlišení argumentu na silnou a slabší variantu. Silný argument vede k naprostému odmítnutí stanoviska realismu na základě argumentace uvedené v této práci. Slabší verze argumentu však ponechává prostor pro uznání stanoviska realismu:

Weak version, by contrast, seeks to establish the much more modest conclusion that we cannot justify accepting semantic realism solely on the basis of considering the practical abilities which constitute linguistic understanding.

Viz Miller, "What is the Manifestation Argument?," 360.

⁹² Viz Miller, "What Is the Acquisition Argument?," 9. Originální formulace argumentů:

- (1) Understanding a declarative sentence is a matter of grasping its truth-conditions.
- (2) Truth is essentially epistemically unconstrained: the truth of a sentence is a potentially recognition-transcendent matter.
- (3) Understanding a sentence is a complex of practical abilities to use the sentence.

⁹³ Dummett se speciálně soustředí na uchopení funkce spojek a důslednou specifikaci jejich významu ve výrocih. Viz Michael Dummett, "Truth," in *Truth and Other Enigmas* (Duckworth, 1978), 1–24.

navíc je schopna poměrně snadno vysvětlit otázky týkající se možnosti osvojení si jazyka mluvčími. Opět zde však najdeme problémy týkající se uchopení významu mluvčími.⁹⁴ Wright zde dokonce mluví o dezinterpretaci původní Wittgensteinovy myšlenky utváření významu v jazykové praxi.⁹⁵

Zastánce sémantického realismu v případě stanovování pravdivostních hodnot výroků vycházejí z dřívější znalosti jeho konstituentů. Uživatelé jazyka jsou na základě své dřívější znalosti struktury výroku a významu jednotlivých pojmů, schopni určit, v případě jakých stavů věcí jsou výroky pravdivé, případně jaké důsledky z jejich tvrzení plynou. Empirická evidence těchto stavů věcí přitom není striktně vyžadována (viz (3)).

Hlavním bodem anti-realistické kritiky je opět empirické hledisko uchopení významu. Pro ilustraci vezměme Wrightův příklad:⁹⁶ Před Johna postavíme nádoby s tekutinou různé chuti a poskytneme mu pouze vysvětlení ve formě tvrzení *tato tekutina je sladká* či *tato tekutina je hořká*. John bude sice schopen pochopit význam výše uvedených výroků a jeho důsledky (například, že hořkost mohla být docílena přidáním určité látky apod.), nebude však disponovat empirickou zkušeností potvrzující pravdivost výroku. To, že kapalina v míse je hořká či sladká, určí pouze vlastní empirickou zkušeností, tj. ochutnáním tekutiny.

Pochopení významu výroku z jeho struktury a empirické potvrzení pravdivosti proto představují naprosto odlišné přístupy. Pochopení významu vycházející z jeho struktury sice uživatele nijak neomezuje jeho užívání pro smysluplnou komunikaci, nepředstavuje však nástroj pro stanovení pravdivostní hodnoty výroku.

Anti-realistická kritika se tak týká převážně způsobu, jakým si realisté představují znalost pravdivostních podmínek. Oponenti se argumentačně odkazují k především k nedostatečné empirické evidenci pro stanovení pravdivostních hodnot (viz (2)) a odmítají zastáncům sémantického realismu plně přiznat jejich znalost.

Miller převádí argument manifestace do systematické podoby a poukazuje na obsažené argumentační chyby. Nejprve si přiblížíme argument ve verzi, která ztotožňuje

---

⁹⁴ V případě spojení *uchopení významu* používám jako subjekt mluvčí jazyka, jelikož vycházím z Wittgensteinova předpokladu, že uchopení významu znamená schopnost jej prakticky využívat mluvčími jazyka.

⁹⁵ Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 16.

⁹⁶ *Ibid.*, 17-18.

porozumění významu výroku se znalostí jeho pravdivostních podmínek.⁹⁷ Pro danou sféru diskurzu *D* předpokládejme, že platí:

- (1) Výrokům diskurzu *D* rozumíme.
- (2) Výroky diskurzu *D* mají pravdivostní podmínky překračující poznání.
- (3) Porozumění výroku představuje znalost jeho pravdivostních podmínek.

Z následujících premis můžeme vyvozovat, že:

- (4) Známe pravdivostní podmínky výroků diskurzu *D* (překračující poznání).

Jak je zřejmé, závěr výše uvedené realistické argumentace ústí v paradox. Miller však pracuje ještě s alternativním pojetím významu vycházejícím z dříve uvedeného Wittgensteinova pojetí významu jako užití mluvčími jazyka. Spojením požadavku (3) s pojetím významu Ludwiga Wittgensteina pak získáme:⁹⁸

- (5) Porozumění výroku je vyjádřením praktických schopností spojených s naším porozuměním výroku.

---

⁹⁷ Vzhledem k významu argumentu připojuji jeho originální formulaci. Viz Miller, "Realism,":

1. We understand the sentences of *D*.
2. The sentences of *D* have recognition-transcendent truth-conditions.
3. To understand a sentence is to know its truth-conditions
4. We know the (recognition-transcendent) truth-conditions of the sentences of *D*.
5. To understand a sentence is to manifest the practical abilities that constitute our understanding of that sentence
It now follows that:
6. To know the truth-conditions of a sentence is to manifest the practical abilities that constitute our understanding of that sentence.
So:
7. Our knowledge of the (recognition-transcendent) truth-conditions of the sentences of *D* is manifested in our exercise of the practical abilities that constitute our understanding of the sentences of *D*.
Since
8. Knowledge of recognition-transcendent truth-conditions is never manifested in the exercise of practical abilities
It follows that
9. Knowledge of the (recognition-transcendent) truth-conditions of the sentences of *D* is never manifested in the exercise of practical abilities.
So
10. We cannot exercise practical abilities that constitute our understanding of *D*.
So
11. We do not understand the sentences of *D*.
This yields a contradiction with (1), whence, by *reductio*, we reject (2) to obtain:
12. The sentences of *D* do not have recognition-transcendent truth-conditions, so that semantic realism about the subject matter of *D* must be rejected.

- (6) Znalost podmínek pravdivosti výroku je vyjádřením praktických dovedností, které jsou spojeny s naším porozuměním výroku.

Dále spojením předpokladu (5) a (6) vzniká:

- (7) Naše znalost (poznání-překračujících) podmínek pravdivosti výroků diskurzu D je vyjádřena v našem cvičení praktických dovedností, které utvářejí porozumění výroků diskurzu D.

Poněvadž:

- (8) Znalost pravdivostních podmínek překračujících poznání není nikdy vyjádřena ve cvičení praktických dovedností.

Tedy:

- (9) Znalost (poznání-překračujících) podmínek pravdivosti výroků diskurzu D není nikdy vyjádřena ve cvičení praktických dovedností.
(10) Nemůžeme procvičovat praktické dovednosti utvářející naše porozumění výroků diskurzu D.
(11) Nerozumíme výroků diskurzu D.

Čímž se dostáváme do sporu mezi výroky (1) a (11). Pokud bychom však odmítli předpoklad (2), pak získáme:

- (12) Výroky diskurzu D nemají poznání-překračující podmínky pravdivosti, tudíž sémantický realismus týkající se oblasti diskurzu D musí být odmítnut.

Millerova interpretace Dummettova argumentu pracuje na obecné rovině. Miller zde nerozlišuje mezi jednotlivými třídami výroků a vyvozuje závěry pro sémantický realismus obecně. Naopak Wrightova interpretace je vůči sémantickému realismu značně vstřícnější. Wright rozlišuje třídy výroků na ty, jejichž pravdivost je ověřitelná a ty, které empirickou ověřitelnost zcela vylučují (např. výroky o minulosti, výroky týkající se abstraktních entit apod.).⁹⁹

Nutno však zmínit dvě připomínky. Zaprvé, že praktická schopnost rozpoznání pravdivostních hodnot dle stavu věcí a z nich vyplývající porozumění výroku vyžaduje jako doplněk specifický soubor praktických dovedností, které se váží k porozumění výroku (např. schopnosti týkající se mezilidské komunikace apod.).

---

⁹⁹ Viz Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 18-19.

Zadruhé pak, že porozumění vzniku určitých stavů věcí vznáší specifické požadavky na vnímající subjekt i ověřující subjekt. Jak Wright vhodně namítá, v případě některých jevů není netrénovaný subjekt schopný je zaznamenat.¹⁰⁰ Toto se týká především specifických dovedností jako například rozpoznání určitého leitmotivu ve skladbě či specifických technických dovedností.

2.2.3. Argument z normativity a následování pravidla (Normativity and Rule-following)

Vedle dvou hlavních odnoží hlavního Dummettova argumentu, zmiňuje Crispin Wright ještě doplňující argument.¹⁰¹ Jedná se o argument z normativity a z následování pravidla. Wright upozorňuje na jeho implicitní normativnost vycházející ze stanovení významu. Pokud chceme pracovat s významem výrazů, pak musíme vzít v potaz jistá omezení, kterými se jejich využití řídí. Opět zde přitom vycházíme z pragmatického pojetí významu vycházejícího z pozdních myšlenek Ludwiga Wittgensteina.

Wright popisuje požadavek následovně:¹⁰²

Znalost významu výrazu znamená znát, pravděpodobně i bez dalších úvah, jak zhodnotit jeho užití; tj. znát komplex vymezení, které musí korektní užití (výrazu) splňovat. Stejně tak, předložení významu tvrzení znamená popis těchto vymezení; nic jiného nemá nárok na to, být považováno za vysvětlení významu tvrzení, pokud takto neučinilo.

Jak bylo zmíněno dříve, znalost významu představuje praktickou dovednost stanovit a rozeznat určitý stav věcí, který potvrzuje pravdivost tvrzení. Implicitní požadavek vymezení podmínek pro tento stav věcí je proto nasnadě. Pokud mluvčí jazyka skutečně výrazu rozumí, pak jeho porozumění *implicitně zahrnuje i vymezení korektního užití*.¹⁰³ Uvažme výroky, kde *S* je tvrzením:

- (1) Výrok *S* je pravdivý, přestože není dostupná evidence pro jeho podporu.
- (2) *S* je nepravdivý bez možnosti rozpoznání.

---

¹⁰⁰ Viz Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 17.

¹⁰¹ *Ibid.*, 23-29.

¹⁰² *Ibid.*, 24.

¹⁰³ *Ibid.*

- (3) Žádná evidence pro stanovení výroku S pravdivým či nepravdivým není dostupná.

Ze syntaktického hlediska, respektive svou formální stránkou, jsou výše uvedené výroky odlišné. Problém pro zastánce realismu však představuje stanovení odlišnosti jejich významu. Pokud bychom vycházeli ze stanovení výroku a z významů jeho složek spojených dle principu kompozicionality, tak bychom mohli najít jisté odlišnosti. Ne však v případě uznání pragmatického pojetí pravdivosti. Uvedený způsob je pro stanovení významu výroku nedostatečný. Jakým způsobem však vysvětlíme prioritizaci výroku (1)?

Přirozeně by nás mohlo napadnout, že v případě tvrzení by mluvčí vyjádřil svůj záměr, postavený na individuálních preferencích. Uvedené body navazují na paradox následování pravidla uvedený v §201 *Filosofických zkoumání* Ludwiga Wittgensteina.¹⁰⁴

Náš paradox byl takovýto: nějaké pravidlo by nemohlo určit žádný způsob jednání, protože s pravidlem je možno uvést ve shodu jakýkoliv způsob jednání.

Odpověď zněla: Jestliže se dá každý způsob jednání uvést s pravidlem ve shodu, pak se dá uvést i do rozporu s ním. Neexistovala by tudíž ani shoda, ani rozpor.

Wright skrze Wittgensteinův paradox poukazuje na fakt, že využití určité formy výroku s sebou ještě nenese charakteristiky určitého záměru.¹⁰⁵ Co tedy stanovuje naše uchopení významu výše uvedených tvrzení a schopnost jejich rozlišení? Wright je poměrně stručný: myšlení a jednání, od kterého se odvíjí pozdější uchopení významu výrazů.¹⁰⁶ Rozdíl neleží tedy ve významech samotných, právě naopak – významy se zdají být konstruovány myšlením a chováním mluvčích jazyka.

---

¹⁰⁴ Viz Wittgenstein, *Filosofická zkoumání*, §201.

¹⁰⁵ Viz Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 25-27.

¹⁰⁶ *Ibid.*, 27.

2.3. Shrnutí

Dummettův argument proti sémantickému realismu poukázal na problematické důsledky zakotvené v předpokladech realismu. Prvním z bodů argumentu je přístup ke stavu věcí stanovující určitou pravdivostní hodnotu čili význam výroku. Argument přístupu problematizoval především téma rozhodnutelnosti v případě empiricky neověřitelných výroků. Realistická premisa o možnosti stanovení pravdivostních hodnot tvrzení přesahujících kognitivní možnosti vedla ve spor s teorií významu založenou na jazykové praxi. Realistická argumentace v prvním z příkladů je tedy zcela neudržitelná.

Navazující argument manifestace připojil k původnímu požadavku znalosti podmínek stanovujících pravdivostní hodnotu výroku, pragmatické hledisko utváření významu. Klíčový problém představuje spojení obou náhledů s realistickou tezí o možnosti stanovení pravdivosti na základně podmínek překračujících poznání. Alexander Miller v rámci silné varianty argumentu poukázal na nemožnost spojení požadavku vyjádření s non-kognitivním hlediskem uchopení významu, tudíž na neudržitelnost stanoviska. Slabší variantu by pak představovala formalizace významu na základě stanovení vymežujících podmínek potvrzujících správné uchopení významu.

Doplňující bod představuje argument z normativity a následování pravidla, který odkazuje k původnímu Wittgensteinovu paradoxu. Argument navazující na možnost demonstrace znalostí významu v jazyce problematizuje možnost jednoznačného určení tohoto záměru. Jak ukazuje Crispin Wright, jednoznačné určení významu tvrzení bez zahrnutí intencí uživatele, není možné.

Negativní program realismu tak poukázal na zajímavé problémy týkající se stanovení pravdivostní hodnoty výroků významu. Uvedené myšlenky představují pomyslnou hozenou rukavici vstříc anti-realistické pozici, jejíž ambicí je tyto nedostatky kompenzovat. Klíčovým problémem je výběr takové teorie pravdy, která by korespondovala s požadavky vyplývajícími ze zastávané teorie významu. Jedním z těchto příspěvků je i anti-realismus Michaela Dummetta.

3. Pozitivní program: formulace pozice anti-realismu

Hlavní argument proti realismu poukázal na problematický vztah mezi premisami realismu a zastávanou teorií významu. Jádrem argumentu tvořil problém stanovení významu výroků zahrnujících abstraktní entity, případně temporální charakteristiky, které nelze empiricky ověřit. Anti-realistické námitky se však netýkají pouze sféry tzv. nerozhodnutelných výroků, ale předpokladu možnosti stanovení pravdy na základě non-epistemických kritérií.

Dummett si je zároveň vědom, že uvedené námitky jsou natolik zásadní, že znemožní sémantickému realismu jakékoliv řešení, které by nevedlo k úpravě původních premis. Vyústěním negativního programu je proto formulace pozitivního anti-realistického řešení, které předpokládá vlastní teorii smyslu *harmonizovanou* s ostatními složkami teorie významu.¹⁰⁷

Dummett se obrací přímo do jádra teorie významu čili k pojmu pravdy. Teorie pravdy založená na možnosti stanovení podmínek pravdy i v případě výroků překračujících empirickou evidenci je dle Dummetta neudržitelná.¹⁰⁸

Řešení neposkytuje ani připojení pragmatického pojetí významu navazující na pozdní myšlenky Ludwiga Wittgensteina. Schopnost užití významu v komunikaci je pro uznání znalosti významu mluvčím, nedostačující. Postačující podmínku nepředstavují ani případy úspěšného využití významu v komunikaci. Teorie pravdy založená na realistických předpokladech proto zůstává i nadále problematická již ve svých základních předpokladech.

Jakým způsobem však můžeme dostat požadavkům na teorii pravdy a uchopení významu vycházejícím z argumentů proti realismu, a zároveň nové stanovisko harmonizovat s tzv. *teorií porozumění* (*theory of understanding*)? Dummettovo řešení je poměrně radikální: kompletně odstranit pojem pravdy jako nezávislé entity představující význam výroků.¹⁰⁹

Dummett tedy ve zkratce požaduje nahrazení původní teorie pravdy spojené s bivalencí jako předpokladem klasické logiky. Bivalence představuje problém především

---

¹⁰⁷ Problematický bod vidí Dummett především ve spojení teorie pravdy s teorií vyjadřovací síly, která stojí na okraji modelu teorie významu. Viz Michael Dummett, *The Seas of Language*, 46-47.

¹⁰⁸ Michael Dummett, *The Logical Basis of Metaphysics*, 146.

¹⁰⁹ Viz Dummett, *The Seas of Language*, 70-72.

v aplikaci na třídu výroků s temporálními charakteristikami. Problematické temporální charakteristiky však představují běžnou součást výroků přirozeného jazyka. Nově vystavěná teorie významu by je proto měla zohlednit.

Pokud bychom princip bivalence odmítli, pak odmítneme i sémantický realismus a vydáme se na opačnou cestu tedy vsříc anti-realismu. Odmítnutí principu bivalence nás následně nebude limitovat ve využití pravdivostních hodnot vícehodnotových a neklasických logik. Původní *absolutní* pojetí pravdy, tak můžeme oslabit za účelem řešení nedostatků realistické teorie.

Otázkou zůstává, jakou výpovědní hodnotu budou uvedená tvrzení podpořená aparátem neklasických logik nést? Či lépe, jak naplní požadavky vznesené v argumentech proti realismu? Výsledkem by totiž mohla být opět patová situace, v rámci které zůstanou výroky z diskutovaných problematických sfér nadále prakticky nerozhodnutelné.

3.1. Verifikační teorie (Verificationism)

Podobnou cestou se vydává i Michael Dummett. Jelikož problémy vycházející z hlavního argumentu nejsou v rámci realismu snadno řešitelné, volí Dummett odlišný anti-realistický přístup. Jeho pokus však vede dále za snahy o zapojení aparátu neklasických logik. Dummett totiž pravdivost jako referent výroku naprosto vylučuje. Namísto pojmu pravdy zapojuje pojem možnosti výroků, který je blíže empirickým kořenům anti-realismu.

Zvažme nyní požadavky, které Dummett vznáší v rámci hlavního argumentu. Obě jeho části, jak argument přístupu, tak argument manifestace, pracují s požadavkem verifikace správného uchopení pravdivostních hodnot výroků. Anti-realisté hledají takové praktické dovednosti, které potvrdí uchopení významu výroku postavené na non-epistemických předpokladech.¹¹⁰ To, že je stanovení těchto schopností nemožné, a i sám Dummett se zde dostává do úzkých, ponechme stranou. Co je požadováno, je manifestace, která má být verifikována.¹¹¹

Požadavek manifestace se přímo váže k uchopení významu výroku, kterým je pravdivostní hodnota. Pokud tuto pravdivostní hodnotu výroku odstraníme z centra

---

¹¹⁰ Viz Dummett, *The Seas of Language*, 61.

¹¹¹ Ibid., 45-46.

teorie významu, vyhneme se i problémům s manifestací významu nerozhodnutelných výroků. Zároveň celá verifikační procedura i stanovení významu výroku zůstane na epistemické rovině.

Srovnajme nyní Dummettův verifikační aparát s Tarského aparátem známým jako tzv. *T-schéma*. Uvažujeme, že *S* představuje výrok:¹¹²

T-schéma: Tvrzení 'S' je pravda, pouze pokud S.

Přijetím navrhované verifikační teorie pak nabývá výrok podoby:

V-schéma: Tvrzení 'S' je ověřitelné, pouze v pokud C.

C následně představuje efektivní proceduru, která při správném dodržení potvrzuje výrok. Pokud zavedeme uvedený předpoklad do V-schématu, pak získáme:¹¹³

V-schéma': Tvrzení 'S' je ověřitelné, pouze pokud je zde efektivní procedura, která při správném dodržení garantuje oprávněnost tohoto tvrzení.

Co je však onou potvrzovací procedurou *C*, která má zajistit verifikovatelnost výroku *S*? Gardiner poměrně s nadsázkou tvrdí, že se jedná o vybití klínu klínem.¹¹⁴ Chybějící realistickou proceduru pro efektivní vyjádření významu Dummettovo anti-realistické stanovisko nahrazuje podobně nejasnou verifikační procedurou. Částečným ospravedlněním Dummettovy pozice by mohla být inspirace matematickým intuicionismem,¹¹⁵ který s obdobným mechanismem neproblematicky pracuje:

Intuicionistické vysvětlení logických konstant nabízí prototyp pro teorii významu, ve které nejsou centrálními pojmy pravdivost a nepravdivost. Základní myšlenka je taková, že uchopení významu matematického výroku (spočívá ve) schopnosti rozpoznat, pro jakoukoliv matematickou konstrukci, zdali vytváří či nevytváří důkaz pro své potvrzení; pokud je takovéto potvrzení zkonstruováno pak nikoliv pro stanovení, že výrok je pravdivý, ale pro stanovení, že existuje jeho důkaz,

---

¹¹² Úprava je převzata z rozboru Gardinera, v originále: „The assertion „S“ is verifiable iff C.“ Viz Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*, 107.

¹¹³ V originále: „The assertions „S“ is verifiable iff there is an effective procedure which, if carried out, would warrant the assertion.“ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Aplikací intuicionistického mechanismu verifikace na sféru výroků přirozeného jazyka, chtěl Dummett vytvořit opozici klasické logice a teorii pravdy. Slučitelnost verifikačního mechanismu s principy klasické logiky a jeho implikace rozebírá Wright. Viz Wright, *Realism, Meaning and Truth*, 458-478.

případně jeho důkaz může být zkonstruován.¹¹⁶

Na další obhajobu Dummetta bychom mohli tvrdit, že svou teorii založenou na intuicionismu rozpracovával primárně pro využití na třídě matematických výroků. Ve spojení s modelem teorie významu, které je uvedená důkazová procedura součástí, by však byla tato poznámka neoprávněná. Dummettův cíl je pokrýt celé spektrum výroků přirozeného jazyka, přičemž různé způsoby využití chápe jako určité módy v rámci teorie výpovědní síly.¹¹⁷

Zkusme nyní navázat na návrh verifikační teorie vystavěnou dle Dummettových požadavků. Zvažme výrok běžného jazyka:

Tráva je zelená.

Pro uvedený výrok se bude verifikační procedura skládat z běžného empirického ověření barvy objektu. Tuto proceduru může provést efektivně jakýkoliv mluvčí jazyka schopný potřebné empirické evidence. Výrok bude následně považován nikoliv za pravdivý, ale verifikovatelný. Zároveň mluvčímu jazyka, který výrok takto empiricky ověřil, můžeme připsat znalost jeho významu. Dodržíme tak jak základní požadavek na implicitní znalost podmínek pro ověření pravdivosti, tak požadavky vyplývající z argumentu manifestace.

Nabízí se však otázka, jakým způsobem se liší uchopení tohoto významu u zastávce realismu a zastávce anti-realismu? Společně s Gardinerem¹¹⁸ bychom mohli tvrdit, že je totožné. Požadavek sémantického realismu na uchopení podmínek, za kterých je výrok pravdivý čili stanovení korespondence mezi významem výroku a nastalým stavem věcí, zde odpovídá anti-realistické verifikační proceduře.

V obou případech se budeme odkazovat k empirické evidenci pravdivostních hodnot výroků nebo verifikačnímu kritériu. Pouze v případě sémantického realismu bude pravdivostní hodnota stanovena ze schopnosti využití významu výroku, jehož jednou částí může být i potvrzení stavu věcí. Ostatně totožnost realistických a anti-realistických řešení

---

¹¹⁶ Dummett, *The Seas of language*, 70.

¹¹⁷ Z tohoto textu by se mohlo zdát, že Dummett směřuje k podobnému uchopení jazyka jako Quine v rámci svého holismu. Opak je však pravdou. Zatímco Quine představuje poměrně kompaktní síť přesvědčení, Dummett rozděluje své spektrum výroků do určitých regionů výroků, které jsou spojeny do podoby molekul. Své molekulární pojetí jazyka Dummett spolu s polemikou s holistickým přístupem blíže specifikuje v článku „What is a Theory of Meaning (I)“. Viz Michael Dummett, *The Seas of Language* (Oxford: Claredon Press, 1996), 1-33.

¹¹⁸ Viz Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*, 107-108.

u neproblematicky rozhodnutelných výroků potvrzuje i Dummett:¹¹⁹

V případě, že se zabýváme pouze rozhodnutelnými výroky, není mezi těmito dvěma modely významu (rozuměj realistickým a anti-realistickým) žádná substanciální neshoda: klíčový odklon se objevuje, pokud zvážíme ty (výroky), které nejsou efektivně rozhodnutelné.

Aplikace anti-realistické verifikační teorie na výroky přirozeného jazyka se zdá být elegantním řešením vyhýbajícím se peripetiím realistického přístupu s vyjádřením pochopení významu. Zvažme však následující výrok:¹²⁰

Honza byl statečný.

Při přepisu do V-schématu získáme:

Tvrzení „Honza byl statečný“ je ověřitelné, pouze pokud je zde efektivní procedura, která při správném dodržení garantuje oprávněnost tohoto tvrzení.

O jakou proceduru by se však mělo jednat? Budeme opět vycházet z empirické evidence a zkoumat chování, ze kterého bychom mohli vyvozovat Honzovu statečnost? Případně stanovíme jiný, efektivnější druh ověřovací procedury, která nám zajistí potvrzení výše uvedeného výroku? Navíc, jak stanovit verifikační kritérium pro výroky v minulém čase?

Dummettovo stanovisko může představovat lehké zklamání, ale nabízí se již ze samotného přepisu výroku do V-schématu. Pouze pokud je zde efektivní procedura, která při správném dodržení potvrzuje výrok, pak je výrok verifikovatelný. Pokud tuto efektivní strukturu nemáme k dispozici, nemůžeme toto tvrdit.¹²¹

Zvažme však odlišný výrok formulovaný opět v minulém čase:

Alexandr Veliký zemřel v Babylóně v roce 323 př. Kr.

Opět přepsáno do V-schématu jako:

Tvrzení „Alexandr Veliký zemřel v Babylóně v roce 323 př. Kr.“ je ověřitelné, pouze pokud je zde efektivní procedura, která při správném dodržení garantuje

---

¹¹⁹ Viz Dummett, *Truth and Other Enigmas*, 231.

¹²⁰ Převzato z Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*, 108.

¹²¹ Jak zmiňuje Gardiner a rozpracovává Wright, verifikační teorie se nemůže týkat celého spektra výroků běžného jazyka. Vedle běžně rozhodnutelných výroků stojí nerozhodnutelné (orig. *undecidable statements*), které představují problém jak pro realistické, tak anti-realistické stanovisko.

oprávněnost tohoto tvrzení.

Protiargument zastávce anti-realismu by mohl být postaven na dostupné evidenci uvedeného stavu věcí. Vzhledem k biologickým danostem člověka nemůžeme předpokládat přímou empirickou evidenci potvrzující uvedené tvrzení. Můžeme se však odkázat na nepřímé zdroje, které tvrzení podporují. Takovýto důkaz ověřitelnosti může představovat například písemný doklad očitého svědka události, úřední záznam či jiný dochovaný pramen. Efektivní rozhodovací procedura se tedy zdá být dostupná.¹²²

Jak je zřejmé z příkladů uvedených výše, anti-realistické řešení nabízí efektivnější a přirozenější proceduru pro uchopení významů specifických výroků o minulosti. Tam, kde zastávce sémantického realismu nebyl schopen poskytnout odpověď na manifestaci schopností vázaných na uchopení významu, zastávce anti-realismu pracuje s dostupnou empirickou evidencí. Odpadá proto potřeba další verifikace uchopení významu, nicméně není vyloučena. Verifikovatelnost a falzifikovatelnost s sebou přinášejí možnost neomezeného empirického testování správného uchopení významu, které může být neomezeně opakováno. Nesmíme však zapomenout, že Dumettovo řešení je značně omezené možností aplikace na určitou třídu výroků přirozeného jazyka a aritmetiku, pro kterou nabízí efektivní řešení problémů.

Při bližším zkoumání se však ukazuje, že i v případě anti-realistické pozice vznikají nechtěné důsledky, které byly dříve vytýkány realistické pozici v rámci hlavního argumentu. Jedná se především o třídu empiricky nerozhodnutelných výroků, které figurovaly v jádru dříve uvedených argumentů proti realismu.

---

¹²² Kontretizaci Dummettových myšlenek a schématu nabízí Allan Weir. Viz Allan Weir, "Dummett on Meaning and Classical Logic," *Mind* 95, no. 380 (1986), 467-69.

3.2. Problém nerozhodnutelných výroků

Dummett s Wrightem staví proti třídě běžných výroků rozhodnutelných empirickou evidencí, doménu výroků, pro kterou není empirická evidence dostupná. Dle Dummettových slov¹²³ jsou nerozhodnutelné třídy výroků v principu ohraničeny třemi druhy větných operátorů. Jedná se o konjunktiv, minulý čas (či lépe odkaz na nepřístupné časoprostorové regiony) a kvantifikace nad nepoznatelnými či nekonečnými souhrny.¹²⁴ Pokud by v lidských kognitivních schopnostech bylo zahrnuto poznání významu uvedených entit, nebyl by zde žádný důvod zahrnovat je do sféry nerozhodnutelnosti. Pokud zvážíme tento postup na obecné rovině, pak se může zdát oprávněný.

Zvažme však, jaké výroky do této sféry Dummett zahrnuje. Nejedná se totiž pouze o výroky, které by se týkaly vzdálených časoprostorových regionů, ale i prosté výroky o minulosti, které nejsme schopni empiricky ověřit. Můžeme však tvrdit, že výroků, které se nacházejí v této sféře nejsme schopni porozumět?

Pro ilustraci zvažme tvrzení:

Honza byl statečný.

Z výše uvedené definice domény nerozhodnutelných výroků bychom neměli být schopni uvedenému výroku rozumět, jelikož nejsme schopni jej empiricky ověřit. Je tomu ale skutečně tak? Protiargument se přímo nabízí: nejsme sice schopni podat empirickou verifikaci daného výroku, ale můžeme stanovit kritéria, pomocí kterých by byl výrok ověřitelný.

Mohli tvrdit, že hledáme takové chování, které by odkazovalo k charakteristice statečnosti, případně bychom mohli zvolit jiný druh redukce. Naše porozumění výroku by se jednoduše odvíjelo od schopnosti porozumět jeho složkám, v našem případě pojům a větné konstrukci, do které jsou vloženy. Empirická evidence výroků týkající se minulosti by ani nadále nebyla možná, tedy ani jakákoliv možnost verifikovatelnosti a potažmo úspěšného anti-realistického řešení.

Výše uvedené řešení se váže k námitce, kterou vznáší v návaznosti na argument

---

¹²³ Viz Dummett, *The Seas of Language*, 60.

¹²⁴ V originále se jedná o: „the subjunctive conditional; the past tense (or, more generally, reference to inaccessible regions of space-time); and quantification over unsurveyable or infinite totalities.“ Viz *ibid.*

manifestace Gardiner.¹²⁵ Tato námitka se týká principu kompozicionality, který v případě Dummettova anti-realistického uchopení významu zůstal pozapomenut. Dummett se zcela zaměřil na jeden ze způsobů uchopení významu navazující na Wittgensteinovu pragmatickou linii, kterou propojil s empirickou evidencí podporující možnost verifikace výroků.

Tato linie však není jediným možným způsobem manifestace významu. Vzhledem k faktu, že Dummett podobu manifestace znalosti významu striktně nedefinuje, ani nepřipouští možnost její přesné definice, pak je způsob, jakým bude manifestace provedena, otevřený. Zastávce realismu by proto mohl namítnout, že jeho uchopení významu výroku vychází z uchopení významů jednotlivých složek výroku, plně v duchu principu kompozicionality. Porozumění pak vychází z významů složek a schopnosti rozeznat požadovaný stav věcí. Zdá se tak, že Dummett v duchu následování empirické tradice, opomněl další možnosti uchopení významu, což nechává otevřenou cestu zastáncům realismu.

Ostatně návrh argumentu pro uchopení nerozhodnutelných výroků v minulém čase podává Gardiner¹²⁶ Nejedná se však o silný argument na podporu realismu. Vycházejme opět z principu kompozicionality, dle kterého se porozumění významu výroku skládá z porozumění významu jeho konstituentů. V tomto případě konkrétně z porozumění významu vlastního jména *Honzík* a pojmového slova být *statečný*. Gardiner se odkazuje k pragmatické úrovni osvojování si jazyka, které probíhá čistě behaviorálně. Nejprve se učíme rozeznávat významy výroků v přítomném čase, na které teprve navazuje nástavba v podobě času minulého. Minulý čas tak nefunguje jako nový samostatný význam, ale pouze jako nástavba původního významu, který může být uživatelem neproblematicky pochopen.

Pokud bychom následně přijali Dummettův předpoklad o rovnosti verifikačních podmínek a podmínek pro určení pravdivostních hodnot rozhodnutelných výroků, pak budeme schopni vystavět porozumění významu nerozhodnutelných výroků i s realistickým aparátem. Tuto proceduru si můžeme představit jako převod výše uvedeného nerozhodnutelného výroku do přítomného času, čímž získáme rozhodnutelný výrok se stanovitelnými podmínkami pravdivosti (čili rozpoznání stavů věcí nutných pro prohlášení výroku za pravdivý). Gardinerův argument však rozhodně není

---

¹²⁵ Viz Gardiner, *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*, 114-117.

¹²⁶ *Ibid.* 118-120.

neproblematický, avšak ukazuje alternativní cestu, jakou by se mohla realistická argumentace vydat.

Výsledek pokusů o stanovení významu nerozhodnutelných výroků je pro zastánce realistické i anti-realistické argumentace totožný. Ty výroky, které realisté vylučují ze svého pole působnosti, anti-realisté ošetřují v rámci nerozhodnutelných tříd. Verifikační mechanismus zastánců anti-realismu tak funguje pouze na omezené doméně, která mu poskytuje relativně bezesporný průběh. V případě nerozhodnutelných výroků se však anti-realisté dostávají do patové situace. Namísto, aby připravili efektivní rozhodovací proceduru i pro tyto třídy výroků, tak zahrnují problematická tvrzení do třídy, kterou vyloučili ze svých úvah. Původní požadavek vytvoření teorie významu aplikovatelné na celé spektrum výroků přirozeného jazyka, tak zůstává nenaplněn. Namísto toho nabídnul anti-realismus poměrně komplikovaný rozhodovací aparát, jehož pragmatická hodnota se nevyrovná komplikacím vycházejícím z aplikace jeho principů.

3.3. Shrnutí

Realismus postavený na non-epistemických předpokladech může přinést plodné výsledky v rámci tříd abstraktních objektů, nicméně v případě výroků přirozeného jazyka je jeho aparát nedostačující. Jak ukazuje Dummett v rámci hlavního argumentu proti sémantickému realismu, realisté nejsou schopni podat důkaz správného uchopení významu ani tento význam specifikovat. Řešení se nabízí v podobě odstranění principu bivalence jako základního předpokladu klasické logiky a jeho nahrazení verifikačním schématem. Uvedeným postupem odstraníme původní problémy realismu, týkající se manifestace znalosti významu.

Verifikační aparát jakožto alternativa klasického pojetí pravdy funguje spolehlivě při aplikaci na třídu empiricky ověřitelných výroků. V případě využití pro sféru empiricky neověřitelných výroků, bude anti-realismus čelit podobným problémům jako původně kritizované realistické stanovisko. Méně elegantní řešení představuje ohraničení sféry rozhodnutelných výroků, které vytváří Dummett ve spolupráci s Wrightem. Jak bylo uvedeno, jedná o značně neefektivní řešení, které vede k nárůstu a znepráhlednění pojmového aparátu anti-realistického řešení.

Pokud bychom na něj chtěli vztáhnout původní Dummettovu podmínku na harmonizaci teorie smyslu a teorií významu zahrnující praxi mluvčích jazyka, pak nemůžeme tvrdit, že byla tato podmínka naplněna. Navíc požadavky na úpravu aparátu klasické logiky ve prospěch verifikační teorie nepředstavují oproti realistické teorii zefektivnění. Směr, který však Michael Dummett při stanovení teorie významu načrtnul, představuje významný příspěvek ke snahám o spojení intuicionistické a klasické logiky.

4. Kritika Dummettovy pozice

Dummettovo kontroverzní pojetí sémantického realismu vyvolalo odezvu jak v táboře zastánců realismu, tak anti-realismu. Ambiciózní program anti-realismu, nárokuje si poznatelnost nerozhodnutelných tříd výroků ve spojení s požadavkem revize klasického systému logiky, vzbudil zaslouženou pozornost nejenom v kruzích logiky.

Na problémy řešení bylo poukazováno jak z pozice matematiky a aritmetiky, filozofie jazyka, epistemologie a kognitivních věd, ale převážně z pozice metafyziky. Metafyzická linie kritiky, reprezentovaná zastánci realismu, se odvíjela především od dezinterpretace základních realistických principů. Zastánci realismu se snažili poukázat na kritické nepochopení základních principů realismu reprezentovaných principem bivalence a non-epistemickým přístupem ke stanovení významu tvrzení. Objevily se však i vstřícnější reprezentace sympatizující s Dummettovým řešením.

Závažnost argumentů předložených proti sémantickému realismu nemohla zůstat bez další diskuze. Důsledky vyplývající z hlavního argumentu proti realismu byly natolik zásadní, že se do diskuze kromě zastánců realismu a anti-realismu zapojili i další myslitelé. Klíčovým bodem sporu se stal argument manifestace, který byl opakovaně zpochybňován.¹²⁷

Jak již bylo zmíněno, kritika argumentu manifestace se odvíjela různých pozic. Problematiku principů matematického intuicionismu a jejich slučitelnost s principy klasické matematiky rozvedl James Page.¹²⁸ Na meze univerzální poznatelnosti pravdivostních hodnot a podmínek pro její stanovení poukázali Dag Prawitz,¹²⁹ Michel Hand¹³⁰ a Panu Raatikainen.¹³¹ Kritické připomínky k argumentu manifestace však vznesli

---

¹²⁷ Analýzu argumentu poměrně s nadsázkou shrnul Neil Tennant v kapitole “Long Live the Manifestation“. Viz Neil Tennant, “Long Live the Manifestation Argument,” in *The Taming of the True*, 2002, 195–245.

¹²⁸ Viz James Page, “Dummett’s Mathematical Antirealism,” *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 63: 327–42, accessed June 25, 2020.

¹²⁹ Viz

¹³⁰ Viz Michael Hand, “Antirealism and Universal Knowability,” *Synthese* (Springer), accessed June 25, 2020, <https://doi.org/10.2307/40586989>.

¹³¹ Viz Panu Raatikainen, “The Semantic Realism/Anti-Realism Dispute and Knowledge of Meanings,” *Baltic International Yearbook of Cognition, Logic and Communication* 5, no. 1 (January 1, 2009), <https://doi.org/10.4148/biyclc.v5i0.287>.

sympatizanti s Dummettovou teorií, Mark Q. Gardiner¹³² a Bernard Weiss.¹³³

Nejpřísnější kritiky se však Dummettově koncepci dostalo z pera australského filozofa Michaela Devitta. Michael Devitt se do kritické diskuze s Dummettem zapojil už na jejím začátku v 80. letech vydáním polemického článku „Dummett’s Anti-Realism“ (1983).¹³⁴ Devittova zkoumání stanovisek realismu a anti-realismu pokračovala vydáním knihy *Realism and Truth* (1997),¹³⁵ které se však dostalo rozporuplného přijetí. Nic to však nemění na faktu, že i přes energickou obhajobu Crispina Wrighta zůstává Devittova kritika Dummetta tou nejzásadnější.

4.1. Kritika Michaela Devitta

Devitt se staví do skeptické pozice již k samotnému konceptu sémantického realismu. Realismus jako metafyzické stanovisko týkající se objektů vnějšího světa má dlouhou tradici, v rámci které vznikl poměrně robustní aparát na jeho podporu. Naproti tomu sémantický realismus se svou strategií redukovat metafyzický realismus na teorii významu není dostatečně podložený.¹³⁶

Jak Devitt argumentuje, Dummettovo řešení vzniklo původně pro výroky matematiky a jejich rozhodnutelnost.¹³⁷ Charakter abstraktních objektů a jejich lokalizace se však principiálně liší od problémů metafyzického realismu zaměřeného na doménu fyzických objektů. Devitt zde vychází z původního pojetí common-sense realismu, charakterizované předpokladem nezávislé existence objektů, která není slučitelná s redukcí na sémantiku. Jedním z bodů kritiky je tedy odmítnutí samotného aparátu sémantického realismu jako nerelevantního a nedostatečně argumentačně podloženého.¹³⁸

Dummettův neproblematický přechod od metafyziky k sémantice však není

---

¹³² Viz Dag Prawitz, “Dummett on a Theory of Meaning and Its Impact on Logic,” in *Michael Dummett: Contributions to Philosophy*, ed. Barry M. Taylor (Heidelberg: Springer Netherlands, 1987).

¹³³ Viz Bernhard Weiss, *Michael Dummett* (Chesham: Acumen, 2002).

¹³⁴ Viz Michael Devitt, “Dummett’s Anti-Realism,” *The Journal of Philosophy* 80, no. 2 (February 1983): 73, <https://doi.org/10.2307/2026236>.

¹³⁵ Devitt, *Realism and Truth*.

¹³⁶ Viz Devitt, “Dummett’s Anti-Realism.” 75-78.

¹³⁷ *Ibid.*, 81.

¹³⁸ Devitt odkazuje na Dummettovo pojetí metafyzických entit jako metafor v rámci přirozeného jazyka. Hlavní kritika je směřována právě k této *metaphor thesis*, která je dle Devitta nepřijatelná. *Metaphor thesis* představuje Dummettův přístup k vyrovnání se s metafyzickými entitami, který ostatně není v historii filozofie nijak ojedinělý. Viz *ibid.*, 80-81.

jediným problémem, na který Devitt kriticky poukazuje. Dummett více či méně explicitně poukazuje na schopnost uchopení významu výroků, která se skládá z určení podmínek, za kterých je výrok pravdivý. Tento předpoklad však Devitt odmítá hned u několika důvodů. Zaprvé, vede k potřebě o teoretické znalosti sémantických principů pro porozumění výrokům jazyka. Kompetentní mluvčí jazyka by pro potvrzení své znalosti významu měl být schopen vyjádřit tento propoziční postoj. Odpovídá to však reálnému chování mluvčích jazyka? Devitt to odmítá. Mluvčí jazyka spíše demonstruje svou praktickou schopnost použití významu výroku ve formě know-how, které by dle Dummettových kritérií nebylo dostačující pro uchopení významu.

Dostáváme se tak k druhé, doplňující námitce, týkající se propozičních postojů mluvčích. Přestože by byl mluvčí schopen v rámci svého postoje znalost významu definovat, přenést do jazyka ji může pouze osvojením si speciálního pojmového aparátu týkajícího se sémantiky. Bez něj by nebyl schopen vyjádřit znalost významu, tudíž by opět nebyl schopen definovat své porozumění výroku.¹³⁹

Nesmíme však opomenout kognitivní předpoklady samotného uchopení významu, kterými jsou behaviorální teorie mysli a pozitivistická epistemologie.¹⁴⁰ Dummett poměrně neproblematicky pracuje s redukcí myšlení na jeho projevy v chování kompetentních mluvčích, přičemž nedává prostor modernějším kognitivním teoriím, které uvedenou redukcí nepodporují. Převedení myšlení a postojů mluvčího na jeho chování je snadné, avšak je svých důsledcích nic neprokazující procedura. Jak Devitt namítá, dobové kognitivní výzkumy zproblematizovaly původní vztah mezi stimulem a reakcí.¹⁴¹ Vztaženo na Dummettovu verifikační teorii, jakákoliv evidence vyvozovaná z projevů mluvčích nemůže být průkazná. Navíc verifikační teorie již svou povahou není nezpochybnitelná, právě naopak. Verifikace si přímo vyžaduje ověření. Nemůžeme ji proto stavět na stejnou úroveň jako teorii pravdy.

---

¹³⁹ Viz Devitt, *Realism and Truth*, 272-273.

¹⁴⁰ *Ibid.*, 285.

¹⁴¹ *Ibid.*, 277-278.

4.2. Shrnutí

Kritické připomínky se výrazně dotkly všech částí Dummettova anti-realismu. Realistická linie kritiky se zaměřila na dezinterpretaci původních principů metafyzického realismu. Matematická větev poukázala na problémy intuicionistického řešení a obecně skeptická větev zaměřila svou pozornost na průkaznost Dummettova hlavního argumentu.

Nejpřísnějším odmítnutím Dummettovy pozice byla kritika Michaela Devitta vedená z pozice skeptického realismu. Devitt poukázal na problematiku základního převodu metafyziky na sémantiku, a z něj vyplývající nesrovnalosti v požadavcích. Přestože odhlédneme od tohoto obecného odmítnutí sémantického realismu, zůstávají zde i nadále závažné námitky týkající se schopnosti manifestace významu mluvčími a samotného verifikačního mechanismu. Vzhledem k závažnosti podané kritiky Devitt nepovažuje sémantický realismus za cestu hodnou následování a přiklání se k lépe a robustněji rozpracovanému realistickému aparátu.

Závěr

Dummettova analýza realistických stanovisek ze sémantického hlediska představuje jeden z pokusů o spojení Fregeho dvouúrovňové sémantiky s pragmatickým náhledem na jazyk z pozdního díla Ludwiga Wittgensteina. Fregeho sémantika a rozhodovací procedura v době své publikace nepočítala s jiným než ideálním pojetím jazyka. Jeho východiskem byl jazyk matematiky a aritmetika, kterou považoval za vzor pro přirozený jazyk. Z tohoto předpokladu vycházely i jeho intence pro úpravu a formalizaci přirozeného jazyka, ze kterého by se postupně stal nástroj pro aplikaci rozhodovacích mechanismů.

Postup zpřesňování přirozeného jazyka rozvíjený logickým atomismem Vídeňského kroužku však neměl dlouhého trvání. Postupně se pozornost filozofů obrátila ke studiu přirozeného jazyka a jazykového chování mluvčích, které rozpracoval ve svém pozdním díle Ludwig Wittgenstein. V duchu pragmatismu se zkoumání jazyka částečně odklonilo od zkoumání ideálních jazyků a stanovení významu čistě na základě referenčního mechanismu a zaměřilo se na zkoumání jazykového chování mluvčích.

Nové otázky týkající se tohoto chování vyžadovaly i nové odpovědi v podobě teorií schopných poskytnout vysvětlení zkoumaných fenoménů. Jedním z nich je i Dummettova anti-realistická teorie, která čerpá z obou výše uvedených přístupů k utváření významu. Dummett, věrný Fregeho odkazu, zároveň však dosti uvědomělý si aktuální situace ve filozofii jazyka, přichází s odlišným a komplexnějším řešením. Jeho jádrem je nový koncept teorie významu, který se snaží propojit Fregeho dvouúrovňovou sémantiku s jazykovým chováním mluvčích v duchu pozdních myšlenek Wittgensteina.

Dummettovy snahy se skládají ze dvou částí: zaprvé z negativního programu zahrnujícího kritiku realismu ze sémantického hlediska. Zadruhé pak z vlastního pozitivního programu zahrnujícího reformulaci teorie významu a pravdy. Dummett pomocí této sémantické analýzy poukázal na skrytý spor mezi sémantickým a metafyzickým hlediskem realistických teorií. Výstup kritické analýzy představuje hlavní argument proti realismu, který systematizoval a zpřehlednil Dummettův žák a následovník, Crispin Wright. Dummett následně na negativní program navázal formulací pozitivního programu anti-realismu, který se skládal z odmítnutí klasické teorie pravdy a její nahrazení verifikační teorií.

Uvedený program anti-realismu však vlivem velkého množství omezení a

připojených podmínek vyústil do značných sporů. Závažné kritiky se přitom nedostalo pouze Dummettově teorii významu či verifikační teorii, ale rovněž celému konceptu sémantického realismu. Původní cíl představení konzistentní teorie významu založené na udržitelných předpokladech, tak skončil neúspěchem.

Bibliografie

- Biletzki, Anat, and Anat Matar. "Ludwig Wittgenstein." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta. Accessed June 21, 2020.
<https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/wittgenstein/>.
- Davidson, Donald. "Truth and Meaning." *Synthese* 17, no. 3 (1967).
- Devitt, Michael. "Dummett's Anti-Realism." *The Journal of Philosophy* 80, no. 2 (February 1983): 73. <https://doi.org/10.2307/2026236>.
- . *Realism and Truth*. 2nd ed. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997.
- Dummett, Michael. "Realism." *Synthese* 52: 55–112. Accessed June 25, 2020.
<https://doi.org/10.2307/20115760>.
- . *The Logical Basis of Metaphysics*. 3rd printing. Cambridge: Harvard University Press, 1994.
- . *The Seas of Language*. Revised ed. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- . *Truth and Other Enigmas*. 6th print. Cambridge: Harvard University Press, 1996.
- Frege, Gottlob. "O Smyslu a Významu." In *Logická Zkoumání a Základy Aritmetiky*, 17–42. Praha: OIKOYMENH, 2012.
- Gardiner, Mark Quentin. *Semantic Challenges to Realism: Dummett and Putnam*. Toronto: University of Toronto Press, 2000.
- Hand, Michael. "Antirealism and Universal Knowability." *Synthese*. Springer. Accessed June 25, 2020. <https://doi.org/10.2307/40586989>.
- Kearns, Kate. *Semantics*. Hampshire: Plagrave Macmillian, 2011.
- Khlentzos, Drew. "Challenges to Metaphysical Realism." In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta, 2016.
<https://plato.stanford.edu/entries/realism-sem-challenge/#Sem>.
- Kořátko, Petr. *Interpretace a Subjektivita*. Praha: Filosofia, 2006.
- Marvan, Tomáš. *Otázka Významu*. Praha 5: Togga, 2010.

- . “Spor o Povahu Jazyka: Davidson a Dummett.” *Filosofický Časopis* 45 (1997): 585–96.
- McDowell, John. *Meaning, Knowledge and Reality*. London: Harvard University Press, 1998.
- Miller, Alexander. “Realism.” Edited by Edward N. Zalta. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Accessed June 5, 2020. <https://plato.stanford.edu/entries/realism/>.
- . “Realism and Antirealism.” In *The Oxford Handbook of Philosophy of Language*, edited by Ernest Lepore and Barry C. Smith, Vol. 1. Oxford University Press, 2009. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199552238.003.0038>.
- . “The Significance of Semantic Realism.” *Synthese* 136, no. 2 (2003): 191–217. <https://doi.org/10.1023/A:1024742007683>.
- . “What Is the Acquisition Argument?” In *Epistemology of Language*, edited by Alex Barber. Cambridge: Oxford University Press, 2003.
- . “What Is the Manifestation Argument?” *Pacific Philosophical Quarterly* 83, no. 4 (December 1, 2002): 352–83. <https://doi.org/10.1111/1468-0114.00155>.
- Misak, C. J. *Verificationism*. 1st Editio. London: Routledge, 1995.
- Page, James. “Dummett’s Mathematical Antirealism.” *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 63: 327–42. Accessed June 25, 2020. <https://doi.org/10.2307/4320239>.
- Peregrin, Jaroslav. “Dvě úrovně sémantiky.” *Filozofický Časopis* 51, no. 4 (2003): 547–65.
- . *Kapitoly z Analytické filozofie*. Praha: Filosofia, 2014.
- . *Úvod do teoretické sémantiky*. 2. Praha: Karolinum, 2003.
- . *Význam a struktura*. Praha: OIKOYMENH, 1999.
- Prawitz, Dag. “Dummett on a Theory of Meaning and Its Impact on Logic.” In *Michael Dummett: Contributions to Philosophy*, edited by Barry M. Taylor. Heidelberg: Springer Netherlands, 1987.
- Putnam, Hilary. “Realism and Reason.” *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 50, no. 6 (August 1977): 483–98.

<https://www.jstor.org/stable/3129784>.

Raatikainen, Panu. "The Semantic Realism/Anti-Realism Dispute and Knowledge of Meanings." *Baltic International Yearbook of Cognition, Logic and Communication* 5, no. 1 (January 1, 2009). <https://doi.org/10.4148/biyclc.v5i0.287>.

Rogerson, Kenneth F. "Truth, Bivalence, and Realism." *Iyyun: The Jerusalem Philosophical Quarterly* 43 (January 1994): 43–60.

Rumfitt, Ian. *The Boundary Stones of Thought: An Essay in the Philosophy of Logic*. The Boundary Stones of Thought: An Essay in the Philosophy of Logic. Illustrated edition. Cambridge: Oxford University Press, 2015.

Saeed, John I. *Semantics*. Blackwell Publishers, 2016.

Speaks, Jeff. "Theories of Meaning." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta, 2019.

Stirton, William R. "Anti-Realism, Truth-Conditions and Verificationism." *Mind* 106, no. 424 (October 1997): 697–716.

Tennant, Neil. *The Taming of the True*. Oxford: Clarendon Press, 2002.

Vlasáková, Marta. "Význam Obecného Výrazu ve Fregově Pojetí." *FILOSOFIE DNES* 5, no. 1 (August 9, 2013): 41–59. <https://doi.org/10.26806/FD.V5I1.115>.

Weir, Allan. "Dummett on Meaning and Classical Logic." *Mind* 95, no. 380 (1986): 465–77.

Wittgenstein, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofia, 2020.
<https://www.kosmas.cz/knihy/274015/filosoficka-zkoumani/>.

Wright, Crispin. *Realism, Meaning and Truth*. Second Edi. Cambridge: Blackwell Publishers, 1993.